

Vysoká škola ekonomická v Praze

Národohospodářská fakulta

Hlavní specializace: Národní hospodářství

Struktura a vývoj československého zemědělství s
přihlédnutím ke specifickým českých zemí, Slovenska
a Podkarpatské Rusi v letech 1918 – 1938

Bakalářská práce

Autor: Martina Bryknarová

Vedoucí práce: prof. PhDr. Ivan Jakubec, CSc.

Rok: 2013

Prohlašuji na svou čest, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a s použitím uvedené literatury.

Martina Bryknarová

V Praze, dne 19.12.2013

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala prof. PhDr. Ivanu Jakubcovi, CSc. za odborné vedení a poskytnuté rady a postřehy při zpracování bakalářské práce.

Abstrakt

Cílem této bakalářské práce je shrnout vývoj československého zemědělství mezi lety 1918 až 1939, sestavit jeho strukturu a porovnat v této oblasti jednotlivé země, kterým bylo Československo tvořeno. Práce je rozčleněna do tří časových období podle politického a hospodářského vývoje a zabývá se rozdíly mezi českými zeměmi, Slovenskem a Podkarpatskou Rusí pramenícími z jejich odlišného historického vývoje. První část práce se bude týkat období bezprostředně po první světové válce až do roku 1923, kdy započala pozemková reforma. V druhé části mezi lety 1924 a 1929 se zemědělství v Československu ocitá v agrární krizi. Toto období bude zahrnovat také pozemkovou reformu, agrární cla a finanční a daňovou politiku ve prospěch buržoazie. Třetí část práce navazuje rokem 1930 a popisuje období hospodářské krize, která navázala na agrární a obilní krizi a silně ovlivnila nejen zemědělství.

Klíčová slova

Struktura zemědělství

Meziválečné období

České země, Slovensko, Podkarpatská Rus

Klasifikace dle JEL

N540, Q100, Q150

Abstract

The main target of this work is to summarize the development of Czechoslovakia between 1918 and 1939, describe its structure and compare countries by which Czechoslovakia was formed. The work is divided into three periods by political and economic developments and discusses the differences between the Czech Republic, Slovakia and Carpathian Ruthenia consequent from their different historical development. The first part will cover the period immediately after World War I until 1923, when the land reform started. In the second period between 1924 and 1929 agriculture in Czechoslovakia was in the agrarian crisis. This period will include the land reform, agrarian duties and the financial and tax policies in favour of the bourgeoisie. The third part continues the 1930s and will describe the depression that followed the agrarian and grain crises and strongly influenced not only agriculture.

Key words

Structure of agriculture

Interwar period

Czech countries, Slovakia, Carpathian Ruthenia

JEL classification

N540, Q100, Q150

Obsah

Úvod	7
1 Vývoj v prvních poválečných letech 1918 – 1923	10
1.1 Vývoj zemědělství	12
1.2 Struktura zemědělství	15
2 „Zlatá léta“ 1924 – 1929	18
2.1 Vývoj zemědělství	19
2.2 Struktura zemědělství	21
3 Období hospodářské krize 1930 – 1938	24
3.1 Vývoj zemědělství	25
3.2 Struktura zemědělství	27
4 Komparace českých zemí, Slovenska a Podkarpatské Rusi	29
4.1 Srovnání v prvních poválečných letech 1918 – 1923.....	29
4.2 Srovnání ve „Zlatých letech“ 1924 – 1929.....	32
4.3 Srovnání v letech hospodářské krize 1930 – 1938	35
Závěr.....	41
Seznam tabulek.....	43
Seznam grafů.....	44
Seznam použité literatury	45
Přílohy	47

Úvod

Meziválečné období je tématem velkého množství literatury, která zachycuje detaily ze všech koutů světa. Byla to doba, kdy se národy vyrovnávaly s důsledky první světové války, překonávaly hospodářskou krizi a zbrojily pro nadcházející válku. 28. října 1918 bylo Československo prohlášeno za samostatný stát a započala éra První republiky, která je považována za „zlatá léta“ československého národa. Tehdejší československé zemědělství není příliš často diskutovaným tématem, přesto v něm můžeme nalézt příčiny mnoha hospodářsko-politických událostí. Má bakalářská práce se zabývá problémem nerovnoměrného rozložení zemědělské vybavenosti v jednotlivých zemích Československa a hledá zde původ některých změn, které ovlivnily jeho následující vývoj. Rozhodla jsem se tímto tématem zabírat proto, že právě v důsledku této nerovnováhy mezi zeměmi mohlo dojít k ovlivnění historické pozice českých zemí a Slovenska a považuji za důležité tuto problematiku hlouběji studovat a vypracovat souhrn, který by pomohl pochopit vzniklé události.

Hlavním cílem této bakalářské práce je vytvořit ucelený souhrn toho, jak vypadal sektor zemědělství v Československu v meziválečném období a jakými prošel změnami. Práce analyzuje strukturu zemědělství v jednotlivých oblastech Československa a vytváří komparaci tří hlavních území, která v minulosti i budoucnosti fungovala odděleně. Součástí primárního cíle je také zpracování chronologického vývoje zemědělství, který byl v té době silně ovlivněn hospodářsko-politickými událostmi. Sekundárním cílem práce je analyzování portfolia plodin pěstovaných ve vybraných oblastech a zpracování chronologického přehledu změn struktury plodin a metod pěstování. Práce přibližuje proměny zemědělství v Československu, které vznikly vlivem agrárních cel, pozemkové reformy a celkové mechanizace.

Základní hypotézou projektu je tvrzení, že připojení Podkarpatské Rusi bylo pro české země (Čechy, Morava, Slezsko) nevýhodné a zpomalilo vývoj agrárního sektoru. České země i Slovensko byly v oblasti zemědělství sice zdecimované válkou, ale v zemědělsky vyspělých regionech si byly rovni. Na rozdíl Podkarpatskou Rus bylo třeba v zemědělství silně podpořit. Na tomto místě je nutné podotknout, že je to má subjektivní hypotéza, kterou se má práce snažit verifikovat.

V práci se budu zabývat otázkami: Jaká ze tří výše jmenovaných území Československa byla zemědělsky nejrozvinutější? Jakému z těchto území byly státem

vyvolané změny nejvíce ku prospěchu? A zlepšila se s připojením k Československu za časový úsek 1918-1938 situace na Podkarpatské Rusi?

Svou práci považuji za přínosnou, jelikož v současné literatuře chybí takto ucelená publikace, která by podala souhrn důležitých událostí v oblasti zemědělství v té době a zároveň přinesla porovnání struktury zemědělství v českých zemích, na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Téma komparace těchto 3 zemí je v odborných pracích velmi málo diskutované, a i proto jsem se rozhodla se na něj zaměřit. Změny a vývoj v oblasti zemědělství v období mezi světovými válkami jsou zpracovány ve vybraných kapitolách odborných publikací *Přehled hospodářského vývoje Československa v letech 1918-1945* jejímž autorem je kolektiv katedry dějin národního hospodářství na Vysoké škole ekonomické v Praze pod vedením Rudolfa Olšovského, *Mýtus a realita hospodářské vyspělosti Československa mezi světovými válkami* od autorů Eduarda Kubů a Jaroslava Pátka a kol., či *Dějiny hospodářství českých zemí od počátku industrializace do současnosti* vydány Univerzitou Karlovou pod vedením Vlastislava Laciny a Jaroslava Pátka. Tyto publikace se ovšem věnují také dalším oblastem československého hospodářství, jako je např. průmysl, finance či zahraniční obchod. Zmíněné publikace poskytují širší náhled na československé hospodářství, nedostatkem je absence detailních poznatků z oblasti zemědělství. Další odbornou publikací, která dává nahlédnout do prvorepublikového zemědělství, avšak vyzdvihuje jen důležité hospodářské změny, je kniha od Zdeňka Kárníka *České země v éře první republiky (1918-1938)*. Jiří Šouša publikoval v loňském roce publikaci s názvem *Mezi brázdou a bankovním úvěrem*, která už je velmi konkrétně zaměřena na dějiny zemědělství od roku 1848, ovšem porovnává Československo v evropském či světovém měřítku a nezaměřuje se na jeho dílčí části či jejich odlišný vývoj. Danou problematiku dle mého názoru nejlépe vystihuje kniha *Dějiny zemědělství v Čechách a na Moravě* autorů Magdaleny Beranové a Antonína Kubačáka, které považuji za opravdové odborníky současnosti a v neposlední řadě kniha *Krise československého zemědělství 1928-1934* od autora Vlastislava Laciny. Tyto knihy jsou pro mou práci stěžejními díly z kategorie odborné literatury, protože obsahují detailní zpracování podmínek československého zemědělství za první republiky. Jejich nedostatkem je nízká míra srovnání zemědělské činnosti v jednotlivých zemích. Jedním z úkolů této práce, je na základě metody komparace, vytvořit detailnější srovnání tří vybraných částí Československa, a tím tento zdroj doplnit. Velmi cenným pramenem informací pro mou práci bylo studium statistických příruček a ročenek meziválečného období v knihovně Národního archivu v Praze. Po konzultaci se zaměstnanci archivu mi byla doporučena právě tato knihovna před studiem samotných archivních materiálů, kde bych prý

velmi stěží hledala potřebné informace o oblasti zemědělství. Pro hlubší analýzu použiji v dalším pátrání jako hlavní zdroj fond ministerstva zemědělství, který mi byl pro účel mé bakalářské práce rozmluven.

Před tím, než popíši metody použité pro psaní práce, je potřeba jasně vysvětlit, co je ona metoda pro vědeckou práci. Metoda je prostředek organizace výzkumu, která určuje postup vědeckého poznání, výběr ukazatelů a způsob analýzy získaných dat a informací. To ji odlišuje od techniky, která je spíše stylem získávání a zpracování dat. Technikou práce je tedy analýza písemných pramenů a sestavení přehledu historickou kritickou metodou. Metodu, která bude ideální pro mou práci, jsem vybrala na základě toho, že budu čerpat data z historie. To v praxi znamená, že využiji metodu analýzy a metodu komparace. Podstatou metody analýzy, která je základní a nejčastěji používanou vědeckou metodou, je rozložení nějakého komplexu na části a následně podrobné zkoumání určitého jevu nebo faktu. Všestranná analýza znamená rozklad (*dissolution*) na základní jevy, které podléhají rovněž analýze a abstrahují od všeho ostatního. Oddělování a izolování (*segregate*) jednotlivých jevů je analytický způsob výkladu. Rozdíl mezi *dissolution* a *segregate* vytváří dva druhy analýzy. První daný jev očišťuje od nepodstatného a postupuje k jádru. Druhý v uzavřených subsystémech zkoumá části celku a pomáhá pochopit strukturu těchto izolovaných částí, z nichž následně vyvozuje chování celku.¹

Metoda komparace, druhá metoda použitá pro vypracování práce, se snaží jednotlivé pozorované jevy sledovat a analyzovat. Z tohoto sledování poté vyplývá, jaké procesy či úkazy jsou pro dané jevy společné, nebo naopak rozdílné. Při psaní práce je důležité zvolit správný postup, proto jsem, vzhledem k tomu, že má práce sahá do historie, a zaměřuje se na přesně vytyčený historický úsek, vybrala, že budu postupovat chronologicky a práci rozdělím do tří časových období. Chronologický postup znamená, že sledovaný úsek je rozdělen do několika menších časových období a sleduje vývoj jevů a procesů na daném území z hlediska určené problematiky. Časové vytyčení práce je mezi lety 1918 až 1938, rozdělení úseků bude následující:

- a) Vývoj v prvních poválečných letech 1918 – 1923
- b) „Zlatá léta“ 1924 – 1929
- c) Období hospodářské krize 1930 – 1938

¹ PSTRUŽINA, Karel. Atlas filosofie vědy: Analýza a syntéza. In: *Vse.cz: katedra filosofie* [online]. 1999 [cit. 2013-12-01]. Dostupné z: <http://nb.vse.cz/kfil/win/atlas1/analyza.html>.

1 Vývoj v prvních poválečných letech 1918 – 1923

V úvodu první kapitoly této práce shrnu vznik Československé republiky a politické klima, které nastalo po rozpadu Habsburské monarchie.

Československo se na samostatnost připravovalo již od Tříkrálové deklarace na počátku ledna 1918, kdy na scénu vstoupili domácí politici s požadavkem samostatnosti. Československá národní rada byla uznána jako „vláda de facto“ postupně všemi zeměmi Dohody (Francie 29.6.1918, Spojené království 8.8.1918 a USA 2.9.1918) ještě před mírovou poválečnou konferencí v roce 1919. Nastartovaný proces postupně nabíral reálné obrysy díky příslibům zemí Dohody o uznání samostatnosti. Tento proces byl však pouze přípravou na samotný státní převrat. V polovině října ohlásil Edvard Beneš, že již 26. září byla ustavena Prozatímní vláda v čele s Masarykem. Následovalo odmítnutí císařského manifestu Rakousko-Uherského vládce Karla I., který sliboval národům autonomii – ovšem při zachování dualismu. Dne 18. října schválil prezident USA W. Wilson Washingtonskou deklaraci, kterou téhož dne vydal Masaryk. Toto prohlášení o nezávislosti československého národa obsahovalo zásady nového československého státu v ryze americkém stylu. O dva dny později byla delegace Národního výboru přizvána do Ženevy, aby jednala o uspořádání poválečných poměrů. Prozatímní národní shromáždění Německého Rakouska zahájilo následující den dekompozici, „rozpuštění“ starého mocnářství.²

Během října docházelo v českých zemích k vývozu potravin na frontu a mimo území českých zemí, což se samozřejmě nelíbilo domácím obyvatelům. Tato nelibost posloužila jako zástěrka 14. října, kdy české socialistické strany vyhlásily generální stávkou. Ve skutečnosti měla tato stávka politický význam. „Dne 26. října se zbylí domácí vůdci české politiky, agrárník Antonín Švehla, státoprávní demokrat Alois Rašín, český socialista Jiří Stříbrný a československý sociální demokrat František Soukup usnesli převzít pozítří, tj. 28. října, do správy Národního výboru československého Obilní ústav v Praze a tím zásobování v zemi.“³ Na to navazovaly události 28. října 1918, dne, který zůstane zapsán v dějinách Česka i Slovenska nesmazatelným písmem. 28.10.1918 bylo zastaveno několik vlaků plně naložených obilím směřujících z Čech do Rakouska. Tento krok rozšířil zprávu o uznání podmínek míru ze strany Rakouska-Uherska, čímž odstartovaly živelné demonstrace oslavující samostatnost a

² KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938). Díl první, Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929)*. 2. opr. vyd. Praha: Libri, 2003. 571 s. Dějiny českých zemí. ISBN 80-7277-195-7.

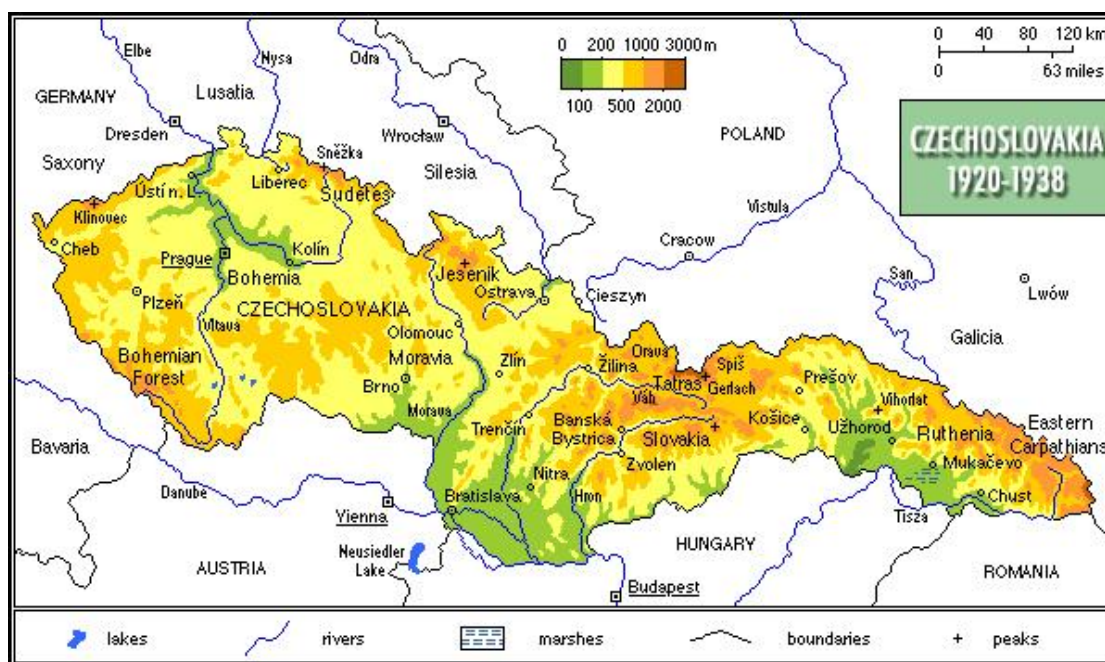
³ Tamtéž, s. 33.

ničící symboly padlé monarchie. Ještě tento den večer vydal Národní výbor svůj první zákon, Zákon o zřízení samostatného státu československého.⁴

Politická situace v poválečném Československu vypadala následovně. 29. února 1920 byla nahrazena provizorní ústava z roku 1918 ústavou novou. ČSR byla ustavena jako parlamentní demokracie, řízená parlamentem, složeným ze Senátu a Poslanecké sněmovny. Parlament zastával moc výkonnou a zákonodárnou. Tato ústava umožňovala velké pravomoci vlády, zejména co se týkalo lokálních problémů. Podle ústavy byla Československá republika unitárním státem, což fakticky znamenalo, že mezi lety 1918 – 1928 byla rozdělena na 5 samosprávných území – zemi Českou (52 064 km²), Moravskou (22 315 km²), Slezskou (4 423 km²), Slovenskou (48 936 km²) a Podkarpatskoruskou (12 656 km²).⁵ Centry jednotlivých zemí byla zemská města – Praha, Brno, Opava, Bratislava a Užhorod. Začátkem roku 1921 žilo na území Československa 13,6 milionů obyvatel.⁶

Mapa č. 1

Československo mezi lety 1920 - 1928

Zdroj: Česko-Slovensko [online]. 2011, 2013 [cit. 2013-05-20]. Dostupné z: <http://www.i15.cz/cesko-slovensko/>.

⁴ KLIMEK, Antonín. *Říjen 1918 : Vznik Československa*. Praha ; Litomyšl : Paseka, 1998, 279 s. ISBN 8071851752

⁵ Podkarpatská Rus byl tehdejší název pro území dnešní Zakarpatské Ukrajiny, kterou obývali převážně Ukrajinci.

⁶ PRŮCHA, Václav et al. *Hospodárske dejiny Československa v 19. a 20. storočí*. Bratislava: Pravda, 1974. 609 s.

Z hospodářského hlediska velmi přesně a stručně shrnuje první etapu meziválečného vývoje Vlastislav Lacina v knize *Dějiny hospodářství českých zemí od počátku industrializace do současnosti*. „*Hluboký hospodářský rozvrat vládl v posledních měsících roku 1918 a v roce 1919. V následujícím roce došlo díky dovozu surovin a obilí i zásluhou přeorientace na mírovou výrobu k zlepšení hospodářské situace a ke zřetelnému ekonomickému růstu. Na další průběh poválečné obnovy pozitivně působila stabilizace politických a sociálních poměrů po neúspěchu všeobecné stávky levicově orientovaného dělnictva v prosinci 1920. Rok 1921 byl již ve znamení velmi příznivého vývoje charakterizovaného mírnou inflací, úspěšným vývozem, dalším vzestupem průmyslové výroby a hlavně dobrou úrodou.*“⁷ Od tohoto roku již v celém Československu fungovalo tržní hospodářství. V následujících dvou letech zasáhla poválečnou obnovu hospodářská deprese. Pokles HDP, oslabení vývozu a růst nezaměstnanosti neměl dlouhé trvání a koncem roku 1923 je opět patrný vzestup a růst exportu. Tímto rokem je ukončena hospodářská rekonstrukce, jelikož se HDP vyrovnal předválečnému stavu.⁸

1.1 Vývoj zemědělství

Československé zemědělství bylo hluboce zasaženo první světovou válkou. Ne však přímo válečnými operacemi, ale odchodem mužů na fronty. Zemědělské závody tak opustila nejvýkonnější pracovní síla, kterou nebyly ženy, děti a starci schopni nahradit. Na rozdíl od průmyslu, kde v podnicích potřebných pro válku stát pracovní sílu udržoval. Stejně tak postihl zemědělskou výrobu úbytek živé tažné síly, který byl způsoben odvody nejlepších koní do armády. Výsledkem byl pokles rozsahu zemědělské výroby, který vedl k postupnému zmenšování výměry osevních ploch krmných obilnin, technických plodin a okopanin a růstu výměry luk a neobdělané půdy.⁹

Přestože došlo k rozsáhlému rozvratu československého zemědělství a citelnému poklesu výnosnosti, stále bylo v této oblasti zaměstnáno největší procento obyvatelstva. „*Československo bylo v době svého vzniku státem zemědělsko-průmyslovým. V zemědělství a lesnictví bylo zaměstnáno 39,6% obyvatelstva, zatímco v průmyslu 33,8% a v ostatních*

⁷ LACINA, Vlastislav, PÁTEK, Jaroslav, ed. *Dějiny hospodářství českých zemí od počátku industrializace do současnosti*. Sv. 3, *Období první Československé republiky a německé okupace 1918-1945*. Praha: Karolinum, 1995. 219 s. ISBN 80-7184-051-3, s. 29.

⁸ Tamtéž, s. 29.

⁹ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938)*. Díl první, s. 33.

odvětvích 26,6%“¹⁰ Velmi se ale lišilo zastoupení zemědělství v Českých zemích a na Slovensku. Poměr zaměstnanosti obyvatel v průmyslu a zemědělství byl v Čechách, na Moravě a ve Slezsku celkem 40:32 %, na rozdíl od Slovenska a Podkarpatské Rusi, kde byl poměr 17:61 %.¹¹ Postupně převaha zemědělství slábla a charakter státu se měnil na průmyslově-zemědělský, jako tomu bylo před první světovou válkou v českých zemích. Slovensko oproti tomu mělo silně agrární charakter, zemědělská výroba zaostávala a v některých oblastech se udržovaly středověké přežitky (trojhonné hospodaření, primitivní nástroje, žádná umělá hnojiva a absence použití elektrické energie). Závazky k církvi a tzv. želivský poměr (bezplatná práce na velkostatku za pronájem pozemku) byly zrušeny až v roce 1920.¹²

V meziválečném období v Československé republice měla zemědělská výroba k dispozici přibližně 8,5 mil. ha zemědělské půdy, tedy okolo 60% rozlohy státu. V oblastech s nejintenzivnějším hospodařením představovala 85% zemědělské půdy půda orná, v podhorských oblastech klesalo procento orné půdy až na pouhých 50%. V těchto oblastech (převážně na východě země) se zvyšoval podíl pastvin, což bylo důkazem extenzivnějšího charakteru zemědělské výroby.¹³

Hlavní událostí meziválečného období a také určitým symbolem nového uspořádání byla pozemková reforma. Jednalo se o odebrání půdy a velkostatků šlechtickým rodům a rozdělení této půdy mezi drobné rolníky. Při vzniku samostatného Československa patřilo asi 30% půdy šlechtě a církvi. Pohledy na reformu se různily, sociální demokraté chtěli odebrat velkostatky nad 100 ha a provozovat je jako státní podniky, chudí občané ovšem žádali parcelaci velkostatků a jejich rozdělení mezi jednotlivé zemědělce. Toto volání vyslyšela vládní agrární strana, která rozdělila velkostatky drobným zemědělcům, rolníkům i těm, kteří žádné území nevlastnili. Přestože agrární strana volala po celkovém obstavení velkostatků, konečné znění zákona bylo spíše kompromisem. Okruh šlechty a část statkářů zastávaly princip soukromého vlastnictví a postavily se proti pozemkové reformě v podobě Svazu Československých velkostatkářů. Jejich argumenty byl strach o osud vlastních zaměstnanců a úloha velkostatku při zabezpečení obživy. S tímto svazem byla politicky spjata národně demokratická a lidová strana. V návaznosti na pozemkovou reformu byl vytvořen vládě

¹⁰ PÁTEK, Jaroslav, ed. a kol. *Mýtus a realita hospodářské vyspělosti Československa mezi světovými válkami*. Praha: Karolinum, 2000. 439 s. ISBN 80-7184-716-X.

¹¹ PRŮCHA, Václav, *Hospodářské dějiny Československa v 19. a 20. století*. Bratislava, 1974.

¹² LACINA, Vlastislav, PÁTEK, Jaroslav, *Dějiny hospodářství českých zemí od počátku industrializace do současnosti. Sv. 3, Období první Československé republiky a německé okupace 1918-1945*. Praha, 1995.

¹³ PRŮCHA, Václav, *Hospodářské dějiny Československa v 19. a 20. století*. Bratislava, 1974.

podřízený Státní pozemkový úřad, který nejprve vyhotovil soupis zabraného majetku a poté ho rozděloval. Záborový zákon ze dne 16. dubna 1919, č. 215 sb. zák. a nař., o zabrání velkého majetku pozemkového stanovil hranici záboru půdy na 150 ha zemědělské a 250 ha veškeré půdy včetně lesů, rybníků, průmyslových objektů nebo šlechtických a církevních panství.¹⁴ Agrární strana sice přislíbila náhradu za zabranou půdu, ta však byla stanovena podle cen v letech 1913 – 1915 (za 1 ha půdy přibližně 3500 – 5000 Kč), což bylo podstatně méně, než by bylo vyplaceno v cenách poválečných. Celkem bylo zabráno přes 4 mil. ha veškeré půdy, z čehož 1,3 mil. ha byla půda zemědělská. Následující rok byl vydán tzv. přidělový (č. 81/1920 Sb. z. a n.)¹⁵ a náhradový (č. 329/1920 Sb. z. a n.)¹⁶ zákon, které vymezily provádění samotné pozemkové reformy.¹⁷ Tato reforma provázela celé meziválečné období a ani před druhou světovou válkou a ani na jejím konci nebyla stále všechna půda přerozdělena. Pozemkovou reformou agrární strana upevnila své postavení ve státě, a to nejen politické, ale také ekonomické, když argumentovala uklidněním venkova, zvýšením životního standardu a vznikem nové vrstvy statkářů.¹⁸ Pozemková reforma není tématem mé bakalářské práce, ale bylo nezbytné ji zmínit, vzhledem k její důležité roli při utváření nové struktury zemědělské výroby.

Pro získání přesnějšího obrazu je přiložena tabulka č. 1 znázorňující výsledky pozemkové reformy.

Tabulka 1: Výsledky pozemkové reformy v ČSR k 31.12.1937

	Veškerá půda	%	Zemědělská půda	%
Celková výměra zabrané půdy	4068370	100	1371721	100
Novým nabyvatelům bylo přiděleno	1800782	44,3	868601	66,2
Vlastníkům vráceno ze záboru	183192	45	418858	31,9
V záboru zůstalo	435668	10,7	25262	1,9

Zdroj: PÁTEK, Jaroslav, ed. *Dějiny hospodářství českých zemí od počátku industrializace do současnosti. Sv. 3, Období první Československé republiky a německé okupace 1918-1945*. Praha, 1995, s. 22.

¹⁴ Zasedání Národního shromáždění československého r. 1919: Zpráva výboru pro pozemkovou reformu o zákonu o pozemkovém úřadě. In: *Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky* [online]. 1919 [cit. 2013-12-01]. Dostupné z: http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t1160_00.htm.

¹⁵ Poslanecká sněmovna N. S. R. Č. 1930. *Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky* [online]. 1920 [cit. 2013-12-18]. Dostupné z: http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/tisky/t0835_00.htm.

¹⁶ Zákon ze dne 8.4.1920 o převzetí a náhradě za zabraný majetek pozemkový (zákon náhradový). *Epravo.cz* [online]. 1920 [cit. 2013-12-18]. Dostupné z: <http://www.epravo.cz/vyhledavani-aspi/?Id=1910&Section=1&IdPara=1&ParaC=2>

¹⁷ LACINA, Vlastislav, PÁTEK, Jaroslav, *Dějiny hospodářství českých zemí od počátku industrializace do současnosti. Sv. 3, Období první Československé republiky a německé okupace 1918-1945*. Praha, 1995.

¹⁸ Tamtéž.

Období od konce první světové války až do konce roku 1923 je pro nově vzniklé Československo charakteristické celkovou poválečnou obnovou. Hospodářský vývoj země byl silně ovlivněn integrací všech dříve se rozdílně vyvíjejících území. Pozemková reforma silně ovlivnila formování zdevastovaného zemědělství. Návrat mužů z front postavil některé statky zpět na nohy. V první polovině 20. let zemědělská výroba překonala válečný pokles. Zemědělci se navrátili k pečlivému zpracování půdy, výběru kvalitního osiva a sadby.¹⁹

1.2 Struktura zemědělství

V tabulce č. 2 je zobrazeno rozdělení půdy na jednotlivé druhy kultur v Čechách, na Moravě a ve Slezsku v letech 1896, 1910 a 1919. Pro mou práci je klíčový právě poslední tučně zvýrazněný řádek, který obsahuje data z poválečné situace v českých zemích. Tabulka dokazuje již výše zmíněné, 1. světová válka dopadla na československé zemědělství v podobě úbytku zemědělských ploch (role, zahrady, vinice) a rozšíření luk a lesů. Úhrnná výměra se lehce snížila, což je způsobeno přesnějším vyměřením hranic za použití nových technologií. Nezbytné je ovšem dodat, že tabulka neobsahuje oblasti Slovenska a Podkarpatské Rusi. Zdrojem je Statistická příručka republiky Československé z roku 1920, která uvádí převážně data z původních českých zemí, statistiky rozšířené o připojené země zaznamenává až pozdější příručka z roku 1925. Zahrnutí dat Slovenska a Podkarpatské Rusi do této tabulky by působilo velmi chaoticky, vzhledem k tomu, že v prvních dvou zkoumaných letech nebyly součástí Československa.

Tabulka 2: Přehled plochy jednotlivých druhů kultur v českých zemích v l. 1896, 1910, 1919

Přehled plochy jednotlivých druhů kultury v Čechách, na Moravě a ve Slezsku r. 1896, 1910 a 1919									
Země	Plochy podrobené dani pozemkové v ha:							Plochy dani pozemkové nepodrobené (ha)	Úhrnná výměra (ha)
	Role	Zahrady	Vinice	Luka	Pastviny	Lesy	Jezera, močály, rybníky		
Čechy	2 621,890	69,363	0,802	520,791	260,135	1 507,627	38,705	175,497	5 194,810
Morava	1 216,644	26,808	11,978	154,982	126,473	610,475	4,541	70,315	2 222,216
Slezsko	254,106	6,695	-	30,028	32,059	175,835	0,149	15,806	514,678
Úhrnem roku 1896	4 092,640	102,866	12,780	705,801	418,667	2 293,937	43,395	261,618	7 931,704
1910	4 092,623	103,185	11,854	703,476	412,661	2 306,550	44,994	256,361	7 931,704
1919	3 792,339	93,115	7,337	748,575	403,699	2 323,876	57,905	344,926	7 771,772

Zdroj: *Statistická příručka republiky Československé*. Praha: Státní úřad statistický, 1920, s. 41.

¹⁹ BERANOVÁ, Magdalena a KUBAČÁK, Antonín. *Dějiny zemědělství v Čechách a na Moravě*. 1 vyd. Praha: Libri, 2010. 430 s. ISBN 978-80-7277-113-4.

Pro úplnost dat přikládám ještě tabulku shrnující další roky prvního zkoumaného období. Zdrojem mi byla Statistická příručka z roku 1928. Výše zmíněná příručka z roku 1925, která je k dispozici v knihovně národního archivu, není v úplně zachovalém stavu. Je velmi zvláštním způsobem svázána a některé stránky nejsou jednoduše k nahlédnutí. Mnou hledaná data byla právě na této „skryté“ stránce, proto jsem využila data z mladší statistické příručky.

Tabulka č. 3 uvádí výměru za celé Československo. Čísla tedy nejsou porovnatelná s předcházející tabulkou. Na první pohled je ovšem patrné, že se výměra jednotlivých kultur během uváděných let měnila jen velmi málo, což je jasný důkaz poválečné stabilizace výměry nejen orné půdy, ale i všech dalších kultur. Dále mohu uvést, že orná půda tvořila přibližně 42% z celkové výměry Československé republiky, následovaly lesy s podílem 33% a trvalé louky a pastviny okolo 8 – 10%.

Tabulka 3: Hlavní přehled kultur v rep. Československé v letech 1920 - 1923

Hlavní přehled kultur v republice Československé v letech 1920 – 1923									
Rok, země	Celková výměra v ha	Z toho připadá ha na							
		ornou půdu	trvalé louky	zahrady	vinice	pastviny	Lesy	rybníky	jiné plochy
1920	14048,328	5969,844	1382,389	153,468	18,697	1153,965	4661,133	77,998	630,834
1921	14038,510	5892,834	1388,816	145,705	17,422	1212,058	4654,911	78,886	647,878
1922	14035,190	5900,932	1386,188	146,198	17,265	1207,242	4653,665	78,574	646,025
1923	14037,419	5902,922	1385,389	146,776	17,010	1204,784	4655,976	78,407	646,155

Zdroj: *Statistická příručka republiky Československé*. Praha: Státní úřad statistický, 1928, s. 21.

Při vytváření struktury zemědělství v Československu je nutné nejprve rozdělit zemědělskou výrobu na dvě hlavní složky – rostlinnou a živočišnou. Vzhledem k neúplnosti podkladových materiálů a statistických informací v tomto období strukturu zemědělství pouze nastíním. Podrobnější obraz vytvořím v následujícím období, kde jsou materiály výrazně podrobnější. Pokusím se o zachycení hlavních směrů rostlinné výroby, kde jsou nedostatky v nákladech použitých na zemědělskou produkci. Zaměřím se tedy především na rozložení pěstovaných plodin v jednotlivých oblastech. V živočišné výrobě narážím na váhové rozdíly v různých zdrojích. Roční sčítání zvířectva v některých letech pak úplně chybí.²⁰

Následující tabulky nastiňují rozložení celkové osevní plochy mezi hlavní pěstované plodiny v Československu a celkové výnosy z pěstování a produkce těchto plodin. Vzhledem k omezeným zdrojům uvádím pouze 4 roky z prvního časového období. Domnívám se, že pro

²⁰ BERANOVÁ, Magdalena a KUBAČÁK, Antonín. *Dějiny zemědělství v Čechách a na Moravě*. Praha, 2010.

názornost zanedbatelného růstu (v některých případech dokonce zmenšování) osevních ploch, ale velmi výraznému růstu výnosů, mi postačí tato stručná data.

Tabulka 4: Plocha osevu hlavních pěstovaných plodin v ČSR v letech 1920 - 1923

Plocha osevu v (ha) hlavních druhů plodin v Československu v letech 1920 – 1923						
Rok	Žito	Pšenice	Ječmen	Oves	Brambory	Cukrovka
1920	905,769	636,670	694,641	801,806	606,771	209,929
1921	883,708	630,233	652,760	795,536	637,714	221,044
1922	881,414	618,946	675,734	817,862	650,295	210,246
1923	860,085	609,819	686,685	842,462	636,589	232,453

Zdroj: *Statistická příručka republiky Československé*. Praha: Státní úřad statistický, 1932, s. 57.

Tabulka zaznamenávající plochy osevu zde slouží především na ukázkou vyrovnanosti mezi jednotlivými pěstovanými plodinami. Dominantní obilninou bylo na počátku 20. let žito. V průběhu těchto čtyř let se jeho plocha lehce zmenšila a žito se tak dostalo na úroveň ovsa, které se naopak rozrostlo. Největší nárůst můžeme pozorovat u brambor, jejichž pěstování i výnosy rostly prakticky celé meziválečné období. Dále pak stojí za zmínku nárůst cukrovky, která sehraje v meziválečném období významnou roli i přesto že na počátku 20. let se podílela na Československém zemědělství nejmenší plochou osevu.

Tabulka 5: Celkové výnosy hlavních pěstovaných plodin v ČSR v letech 1920 - 1923

Celkové výnosy v (q) hlavních druhů plodin v Československu v letech 1920 – 1923						
Rok	Žito	Pšenice	Ječmen	Oves	Brambory	Cukrovka
1920	8 367,56	7 174,65	8 107,68	8 658,79	50 025,49	47 805,37
1921	13 649,39	10 527,56	10 335,74	10 753,87	43 291,66	40 716,55
1922	12 979,36	9 150,25	10 092,02	10 385,81	90 691,62	52 401,49
1923	13 548,60	9 859,13	11 970,93	13 308,01	62 242,75	60 243,69

Zdroj: *Statistická příručka republiky Československé*. Praha: Státní úřad statistický, 1932, s. 57.

Tabulka celkových výnosů je na rozdíl od předcházející tabulky mnohem zajímavější. Je zde patrný výrazný růst výnosů u všech hlavních plodin. Nejvíce u žita a ovsa, které byly dominantními obilninami. Skokový nárůst výnosů nastal v roce 1922 u brambor. Celkové výnosy zde vzrostly o více než 100% v porovnání s předcházejícím rokem. Tento prudký vzrůst byl pravděpodobně způsoben nařízením č. 121/1922 Sb., které osvobodilo rané

brambory od cel.²¹ Největších výnosů v porovnání s plochou osevu jasně dosahovala cukrovka. Právě pro svou výnosnost se v průběhu meziválečného období stává dominantní pěstovanou plodinou.

Na základě stručné analýzy struktury zemědělství v poválečném období ji shrnuji následovně. Považuji zde za důležitou především snahu zrekonstruovat zemědělství do předválečné podoby a navrátit obyvatelstvu motivaci prostřednictvím pozemkové reformy. Strukturu zemědělství jako takového detailněji rozpracuji v pozdějších letech, kde jsou zdroje více jednotné v číslech a myšlenkou doby již není pouze obnova, ale růst, expanze a výnos.

2 „Zlatá léta“ 1924 – 1929

Období mezi lety 1924 až 1929 mohu označit, jako etapu dynamického hospodářského růstu a to nejen na území Československa, ale ve většině vyspělých zemích světa. Růst zahraničních investic upevnil pozici Československa na mezinárodním trhu a vedl k růstu životní úrovně obyvatelstva.

Historicky velmi významnou událostí této doby bylo ukončení tzv. nostrifikace, která byla důležitou částí oddělení od Rakouska-Uherska. Jejím cílem bylo přesunout sídla průmyslových, obchodních a dopravních podniků do Československa. Šlo fakticky o převzetí podniků s centry ve Vídni nebo v Budapešti tak, aby byly pod mocí českých úřadů, a to i daňových. Samotný nostrifikační zákon nenutil firmy ke změně sídla, ale zmocňoval ministry k tomu, aby firmy vyzvali k přesídlení pod hrozbou sankcí. Pro nostrifikační procesy bylo potřeba vyjednat dohody s rakouskou a maďarskou vládou, což se povedlo v roce 1920, respektive 1927. Uzákoněna byla také změna ve vedení firmy, kterou měli tvořit kvalifikovaní občané Československé republiky.²² Nostrifikace umožnila značný přesun kapitálu do sféry vlivu českých zemí.

Politicky je nutné zmínit, že mezi lety 1924 – 1929 se vystřídaly všechny tři vlády Antonína Švehly, ať už dvě všennárodní koalice, tak také třetí, panská koalice, která jako první zahrnovala německé ministry. Dalším jejím prvenstvím bylo, že obsahovala pouze ideově podobné pravicové strany. Roku 1929 však agrárník Antonín Švehla předal vládu do rukou Františka Udržala a ze zdravotních důvodů rezignoval.

²¹ Stejnopis sbírky zákonů a nařízení státu československého: Ročník 1922. In: *Ftp.aspi* [online]. 1922 [cit. 2013-12-08]. Dostupné z: <http://ftp.aspi.cz/aspi/opispdf/1922.html>.

²² LACINA, Vlastislav, PÁTEK, Jaroslav, *Dějiny hospodářství českých zemí od počátku industrializace do současnosti. Sv. 3, Období první Československé republiky a německé okupace 1918-1945*. Praha, 1995, s. 22.

Z hospodářského hlediska došlo v těchto letech ke stabilizaci evropských měn a úvěrových systémů, k rozmachu mezinárodního obchodu a všestranné hospodářské expanzi. Československá dynamika hospodářského růstu byla nadprůměrná v porovnání s ostatními státy Evropy. V samotném Československu byl vzestup výraznější v českých zemích než na Slovensku a Podkarpatské Rusi, kde hospodářský růst brzdily negativní důsledky integrace. V roce 1926 došlo k mírnému propadu v důsledku prosazení výmarského Německa na evropských trzích. Následující roky druhé etapy meziválečného vývoje již byly ve znamení konjunktury. „*Rok 1929 představoval vrchol konjunktury. V tomto roce hrubý domácí produkt ČSR překračoval o 52%, index průmyslové výroby o 41% a index zemědělské výroby o 28% předválečnou úroveň (1913).*“²³

2.1 Vývoj zemědělství

V období mezi lety 1924-1929 probíhala na území Československa stále pozemková reforma. Zmenšování bývalých latifundií specializovaných na pěstování obilnin způsobilo pokles výměr osevních ploch některých obilnin (zvláště žita a pšenice). Na druhé straně vzrostla výměra průmyslových plodin, brambor, cukrovky a chmele.²⁴ „*V polovině dvacátých let stálo Československo v produkci chmele na prvním místě na světě, v produkci cukrovky pak na místě druhém za Německem. Primát ve světě mělo i v exportu řepného cukru a sladu.*“²⁵ Celkový vzestup rostlinné výroby v tomto období byl provázen vzestupem hektarových výnosů i úhrnných výnosů sklizně. V roce 1925 úroveň Československého zemědělství překročila předválečný stav a během druhé poloviny 20. let ji značně přesáhla.²⁶ Produkce na 1 ha zemědělské půdy v letech 1926-1930 převýšila úroveň předválečných let (1909-1914) o 28%, z toho v českých zemích o 32% a na Slovensku a v Podkarpatské Rusi o 18%.²⁷ Růst zemědělské produkce a výnosů byl tedy výraznější v českých zemích než na Slovensku a v Podkarpatské Rusi, což nevedlo ke zmenšení rozdílů mezi jednotlivými částmi Československa, ale naopak k jejich zvětšení.

²³ LACINA, Vlastislav, PÁTEK, Jaroslav, *Dějiny hospodářství českých zemí od počátku industrializace do současnosti. Sv. 3, Období první Československé republiky a německé okupace 1918-1945*. Praha, 1995, s. 30

²⁴ Mezi lety 1920-1928 vzrostla výměra cukrovky o čtvrtinu a výměra chmele o polovinu.

²⁵ LACINA, Vlastislav, *Krise československého zemědělství: 1928-1934*. Praha: Ústav československých a světových dějin ČSAV, 1974. 352 s. Práce oddělení novějších československých dějin. Řada 1; 1.

²⁶ PRŮCHA, Václav et al. *Hospodářské dějiny Československa v 19. a 20. století*. Bratislava, 1974.

²⁷ KLONOV, V. *Vývoj výnosnosti československého zemědělství*. Praha: Zemědělský ústav účetnicko-správní Československé republiky, 1938, s. 4.

Vývoj živočišné výroby v letech 1924 – 1929 nebyl zdaleka tak úspěšný, jako tomu bylo u výroby rostlinné. Vzrostla sice spotřeba masa a masných výrobků, ale současně také stoupl zahraniční dovoz dobytka. V roce 1924 pocházelo z importu jen 10% vepřového masa, o pět let později už to bylo 30%. Tento trend měl za následek pokles domácí produkce hovězího i vepřového masa. Do roku 1925 se stav hospodářského zvířectva v Československu stále zvyšovala. Po nárůstu konkurence a zintenzivnění importu poklesl počet dobytka v ČSR celkem o 5 %.²⁸

Zvyšování konkurence na trhu s obilím a obecný pokles cen zvyšoval požadavky agrární buržoazie na zavedení celní bariéry, v níž spatřovali záruku stability cen zemědělských výrobků. V červnu roku 1925 agrárníci zavedli tzv. klouzavá cla, která se však ukázala málo účinná a o rok později byla nahrazena vyššími pevnými cly na obilí, mouku, krmiva, mlýnské výrobky, ovoce, zeleninu, semena, dobytek, ryby, vejce, tuky, maso atd. Původní klouzavá cla měla ovšem velký hospodářský dopad na průmyslovou výrobu. Zapříčinila vznik problémů při obchodování s východními zeměmi Polskem a Maďarskem. Díky těmto clům poklesla celková zahraniční poptávka v oblasti průmyslu a průmyslové výroby.

Následující tabulka znázorňuje poměr velkoobchodních cen a cel:

Tabulka 6: Poměr velkoobchodní cen a cel vybraných zemědělských produktů

	Clo za 1 ks nebo 1 q v Kč		Velkoobchodní cena roku 1926 (průměr v Kč)
	Všeobecná sazba	Minimální sazba	
Pšenice	60	30	205,85
Kukuřice	32	18	120,60
Mouka a mlynářské výrobky	120	70	400,60
Krmení volové	480	360	550-825
Mladý hovězí dobytek	180	126	550-760
Vepři do 120 kg	120	84	925-1150
Vepři nad 120 kg	220	110	950-1075
Sádlo a slanina	360	150	1435
Máslo	350	210	2670

Zdroj: LACINA, Vlastislav. *Krise československého zemědělství: 1928-1934*. Praha, 1974, s. 29.

Dalšími bariérami volného mezinárodního obchodu byly tzv. minimální sazby, pod něž nebylo možné snížit cla ani v obchodních smlouvách, či dovozní listy, které byly přiděleny dovozcům obilí nad 50 kg, a dále se s nimi obchodovalo. Československo nebylo jediným státem, který se v polovině 20. let navracel k systému celní ochrany jako před první

²⁸ OLŠOVSKÝ, Rudolf. *Přehled hospodářského vývoje Československa v letech 1918-1945*. Praha, 1963.

světovou válkou. Zavedení dovozních cel vedlo k růstu cenové hladiny potravin rostlinného původu (mezi roky 1926 a 1927 o 16 %). Cena potravin živočišného původu stoupla v té době jen o 2%, z čehož je jasně patrný efekt uměle udržovaných vysokých cen rostlinné produkce.

Období v letech 1924 – 1929 bylo pro československé zemědělce nejvýnosnější za celé prvorepublikové období. Stoupla výroba i čistý výnos z ha zemědělské půdy a ve velkých a středních závodech tak docházelo k mechanizaci a rekonstrukci hospodářských budov. První mechanizační vlna a také pokusy o racionalizaci zemědělství ve dvacátých letech ale nedokázaly zemědělskou výrobu vyrovnat mezinárodní konkurenci. Rentabilita byla udržována uměle, díky vytvoření celních bariér, a konjunktura byla tedy velmi nestabilní.²⁹

S koncem 20. let přichází do Československa agrární krize. V některých zdrojích nazývána také jako „mezikrize“. Začínají se objevovat problémy s nedostatečným odbytem exportovaných průmyslových plodin, případně jejich produktů. Velké snížení cen vedlo ke ztrátám několika desítek miliard korun. Rostoucí disparita mezi prodejními cenami a skutečnými výrobními náklady měla na agrární krizi také svůj podíl. Nejvíce byly agrární krizí zasaženy cukrovary. Od roku 1926 se ve světě hromadily zásoby neprodaného cukru. Následoval pokles vývozu ječmene a chmele. *„Rodily se příznaky latentní krize v produkci i odbytu průmyslových plodin.“*³⁰

2.2 Struktura zemědělství

V této kapitole mohu strukturu zemědělství rozebrat podrobněji než v předchozím období. Podkladové materiály jsou obsáhlejší a přesnější. Předem musím upozornit, že struktura zemědělství se zásadně neliší od předcházejících let, pouze se rozrůstá.

První tabulka zaznamenává rozdělení osevních ploch mezi jednotlivé pěstované plodiny v procentech. *„Podíl osevních ploch jednotlivých plodin určovaly především možnosti odbytu, výše cen a potřeby živočišné výroby.“*³¹

²⁹LACINA, Vlastislav. *Krize československého zemědělství: 1928-1934*. Praha, 1974.

³⁰ Tamtéž, s. 37.

³¹ BERANOVÁ, Magdalena a KUBAČÁK, Antonín. *Dějiny zemědělství v Čechách a na Moravě*. Praha, 2010, s. 324.

Tabulka 7: Vývoj struktury osevních ploch hlavních plodin před válkou a ve 20. letech (v %)

Plodina	1914	1925-1929
Pšenice	15,6	16,5
Žito	21,9	22,6
Ječmen	19,5	17,7
Oves	21,2	20,3
4 druhy obilovin	78,0	77,1
Brambory	15,7	16,0
Cukrovka	6,3	6,9

Zdroj: BERANOVA, Magdalena a KUBAČÁK, Antonín. *Dějiny zemědělství v Čechách a na Moravě*. Praha, 2010, s. 324.

V řádku *4 druhy obilovin* je uveden součet všech čtyř předcházejících obilovin. Celkově tedy mohu říci, že plocha osevu obilovin se zmenšila na úkor okopanin (především cukrové řepy), kde je naopak vidět růst. Změny ovšem nejsou nijak výrazné, v řádu 1%. Vzhledem k tomu, že se jedná o porovnání relativně dlouhého časového období (10 – 15 let), čekala jsem výraznější změny, a proto bych označila plochu osevu v Československu ve 20. letech za stabilní.

Další tabulku jsem již vytvářela sama z dat statistické ročenky z roku 1932. Chtěla jsem zahrnout také rok 1929, ale v roce 1928 se pro měření plochy osevu začala používat nová přesnější metoda a rok 1929 byl prvním rokem, kdy starší metoda měření již nebyla použita. Vzhledem k jednotnosti dat a lepší možnosti porovnání jsem zvolila starší metodu měření, která zaznamenává více let. Drobné odchylky nejsou pro mou práci podstatné, důležitý je trend vývoje v průběhu let.

Tabulka 8: Plocha osevu hlavních pěstovaných plodin v ČSR v letech 1924 - 1928

Plocha osevu v (ha) hlavních druhů plodin v Československu v letech 1924 – 1928						
Rok	Žito	Pšenice	Ječmen	Oves	Brambory	Cukrovka
1924	838,941	606,824	679,136	846,343	634,524	302,681
1925	847,006	617,852	694,133	837,955	639,554	307,448
1926	837,102	627,959	713,785	847,046	649,469	277,797
1927	821,352	641,638	712,001	855,211	650,823	294,231
1928	831,769	646,890	723,682	854,570	660,808	262,607

Zdroj: *Statistická příručka republiky Československé*. Praha: Státní úřad statistický, 1932, s. 57.

Tato tabulka dává podrobněji nahlédnout do vývoje osevní plochy hlavních pěstovaných plodin. U pšenice, ječmene a brambor můžeme vidět výraznější nárůst hektarové výměry. U ovsa je nárůst již menší, u žita a cukrovky dochází spíše k úbytku. U cukrovky je to způsobeno především nastupující agrární krizí, která se nejprve začala projevovat

v cukrovarech. Víc mi o přicházející krizi prozradila tabulka č. 9, která shrnuje celkové výnosy z jednotlivých pěstovaných plodin.

Tabulka 9: Celkové výnosy hlavních pěstovaných plodin v ČSR v letech 1924 - 1928

Celkové výnosy v (q) hlavních druhů plodin v Československu v letech 1924 – 1928						
Rok	Žito	Pšenice	Ječmen	Oves	Brambory	Cukrovka
1924	11 363,23	8 773,79	9 706,97	12 041,57	65 143,26	83 744,43
1925	14 757,55	10 698,34	12 455,28	13 043,58	74 985,96	90 748,04
1926	11 661,38	9 288,89	11 430,61	13 798,87	50 466,85	65 990,51
1927	12 521,95	10 991,03	12 848,53	14 576,38	91 092,63	81 238,07
1928	14 638,46	11 983,37	14 109,60	14 517,69	77 455,96	63 549,99

Zdroj: *Statistická příručka republiky Československé*. Praha: Státní úřad statistický, 1932, s. 57.

U obilovin je velmi výrazný růst výnosů v průběhu let. Zde se tedy agrární krize výrazně neprojevila. Pokles byl zaznamenán jen v roce 1926 (resp. 1927) a ke konci 20. let 20. století obiloviny znovu získávají perspektivní růst výnosnosti. Okopanin se agrární krize dotkla výrazněji. Celkový výnos brambor se v roce 1926 propadl zhruba o 30%, v dalším roce se ale téměř zdvojnásobil. Jak jsem již uvedla výše, agrární krize nejvíce postihla cukrovou řepu. Její propad výnosnosti byl největší a také trval nejdéle. Právě cukrovka byla nejčastěji zpracovávána v menších závodech, kterým vzpamatování se z krize trvá nejpomaleji.

Poslední tabulka této kapitoly porovnává hektarové výnosy mezi prvním a druhým obdobím mé bakalářské práce. Tabulku jsem přejala z publikace *Dějiny zemědělství v Čechách a na Moravě*, bohužel pro mou práci zahrnuje rok 1924 do první etapy meziválečného období. Slouží tedy spíše k získání hrubé představy vývoje výnosnosti.

Tabulka 10: Vzestup hektarových výnosů vybraných plodin v ČSR ve 20. letech

Roky	Pšenice	Žito	Ječmen	Oves	Brambory	Cukrovka
1920-24	14,84	13,80	14,87	13,56	99,68	239,42
1925-29	17,32	16,32	18,08	16,56	120,82	260,58

Zdroj: BERANOVÁ, Magdalena a KUBAČÁK, Antonín. *Dějiny zemědělství v Čechách a na Moravě*. Praha, 2010, s. 325.

Všechny uvedené plodiny v průběhu let zvýšily své hektarové výnosy. Hlavními příčinami je neustálá modernizace a zlepšování technologií jak zemědělských strojů, tak hnojiv a jiné chemizace, dále také růst cenové hladiny a politika dovozních cel.³²

³² BERANOVÁ, Magdalena a KUBAČÁK, Antonín. *Dějiny zemědělství v Čechách a na Moravě*. Praha, 2010.

V těchto „Zlatých letech“ československého zemědělství byla struktura pěstovaných plodin nejvíce ovlivněna nastupující agrární krizí. ČSR byla největším importérem rafinády do Anglie. Zde vláda v květnu roku 1928 zavedla nová cla jak na rafinádu, tak na surovinu cukru. Tato změna silně zasáhla československý vývoz cukru. Odbytové potíže v exportu cukru, které se v druhé polovině 20. let vyskytovaly po celém světě, přerostly v cukerní krizi. Následoval pokles cen obilí a dalších rostlinných výrobků. Poslední hospodářský rok tohoto zkoumaného období byl již ve znamení agrární krize, která postihla nejen Evropu, ale téměř celý svět s výjimkou Sovětského svazu.³³

3 Období hospodářské krize 1930 – 1938

Ve třetí kapitole mé bakalářské práce se budu zabývat obdobím mezi lety 1930 až 1938. V této době došlo k nehlubší světové hospodářské krizi v 19. a 20. století. Hospodářskou depresí byl zasažen průmysl, zemědělství, doprava i obchod. Došlo k rozvratu měnových a úvěrových vztahů a prudkému růstu nezaměstnanosti.³⁴ „Československo patřilo k zemím, které zasáhla krize mimořádně silně.“³⁵

Hospodářská krize se v Československu pomalu ale jistě začala projevovat poté, co vládu A. Švehly převzal F. Udržal a po něm v roce 1932 J. Malypetr. Tedy stejně jako ve Francii přišla krize do Československa opožděně. Nejprve postihla právě zemědělství, dále pak odvětví spotřebního a potravinářského průmyslu. Nejvíce postiženi byli drobní rolníci, u kterých rostla zadluženost jejich hospodářství. S růstem dluhů vyvstala nová hrozba, a to exekuce. Krize vedla k rychlému poklesu poptávky po průmyslovém zboží, zhruba o 40%. Hlavní příčinou poklesu průmyslové výroby byl exportní charakter Československé výroby. Po skončení krize se bohužel nepodařilo vývoz obnovit a došlo ke stagnaci hospodářství. Krize se v roce 1934 dotkla i financí, kdy došlo k velké devalvaci koruny. Nejvíce postižené byly příhraniční regiony, Slovensko a Podkarpatská Rus. Následkem krize bylo masivní vystěhovávání. Vláda se krizi pokoušela řešit státními půjčkami, organizací sociálních podpůrných prací pro dělnictvo či stravovacími akcemi. Během krize úplně zmizela vrstva malých podnikatelů, z kterých se stala námezdná síla (tj. pauperizace). Teprve v roce 1936 nastalo celkové hospodářské oživení. „Zaznamenáváme výrazný vzestup průmyslové výroby,

³³ LACINA, Vlastislav. *Krize československého zemědělství: 1928-1934*. Praha, 1974.

³⁴ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938). Díl třetí, O přežití a o život (1936-1938)*. Praha: Libri, 2003. 803 s. Dějiny českých zemí. ISBN 80-7277-119-1.

³⁵ LACINA, Vlastislav, PÁTEK, Jaroslav, *Dějiny hospodářství českých zemí od počátku industrializace do současnosti. Sv. 3, Období první Československé republiky a německé okupace 1918-1945*. Praha, 1995, s. 31.

obnovení vývozu i stavebního ruchu a rychlý rozvoj terciárního sektoru. Konjunktura pokračovala nejen v roce 1937, ale i první polovině roku 1938.“³⁶

Politickým důsledkem krize byla radikalizace dělnického hnutí (aktivita KSČ), proletarizace a růst nacionalismu. Proti aktivitě KSČ (stávky, hladovky, protesty) tvrdě zasahovala vláda. V pohraničí je Československá republika viněna z krize, a tak sílí negativistický proud německé politiky.³⁷

Krize a její následky způsobily prudký nárůst nacionalismu. Volby v únoru 1935 představovaly boj o charakter státu. Tyto volby znamenaly porážku fašismu v ČSR a zachování demokracie. V prosinci 1935 odstupuje T. G. Masaryk a na jeho místo je zvolen Eduard Beneš, který je i mezinárodně oblíbený. V letech 1937 – 1938 rostou nároky sudetoněmecké strany na vládu ČSR, SdP se stává jakýmsi trojským koněm Německa. 24.4.1938 přijala SdP Karlovarský program, aby demonstrovala, že není možné se s československou vládou domluvit. 7.5.1938 přišla do Československa Anglo-francouzská výzva, která žádala přijetí požadavku SdP. V květnu 1938 propuká na území státu tzv. květnová krize, na kterou 20.5.1938 reaguje československá vláda částečnou mobilizací svých vojsk. Vláda v čele s prezidentem Benešem doufala v pomoc západu, zejména Francie, ta ale nepřišla a tak 23.9.1938 vyhláší vláda všeobecnou mobilizaci. Na to A. Hitler a B. Mussolini svolávají 29.9.1938 Mnichovskou konferenci, která končí podepsáním Mnichovské dohody a postoupení Československého pohraničí Německu. Mnichovskou konferencí byla zničena státní suverenita a de facto zaniká první republika.³⁸

3.1 Vývoj zemědělství

Ve 30. letech dochází k rozšíření agrární krize do všech odvětví zemědělství. V Československu se v oblasti agrární politiky nejvíce uplatnil protekcionismus. Součástí hospodářské politiky se tak stalo zvýšení cel v roce 1930 a poté znovu v roce 1933, regulace dovozu, zavedení obilního monopolu, podpora kartelizace a syndikalizace.³⁹ V předchozím období byla cukrová řepa hlavní plodinou, která určovala charakter hospodářství v Čechách i

³⁶ LACINA, Vlastislav, PÁTEK, Jaroslav, *Dějiny hospodářství českých zemí od počátku industrializace do současnosti. Sv. 3, Období první Československé republiky a německé okupace 1918-1945*. Praha, 1995, s. 32.

³⁷ DĚJEPIS.COM. *Československo mezi světovými válkami* [online]. 2007, 2013 [cit. 2013-05-22]. Dostupné z: <http://www.dejepis.com/index.php?page=000&kap=023&pod=3>

³⁸ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938). Díl třetí, O přežití a o život (1936-1938)*. Praha, 2003.

³⁹ LACINA, Vlastislav, PÁTEK, Jaroslav, *Dějiny hospodářství českých zemí od počátku industrializace do současnosti. Sv. 3, Období první Československé republiky a německé okupace 1918-1945*. Praha, 1995, s. 32.

na Moravě. Cukerní krize však ve 30. letech přerostla v úplné zhroucení československého exportu cukru a donutila české zemědělce snížit cukerní výrobu a pěstování cukrové řepy. Velké sklizně obilí v letech 1932 a 1933 vyvolaly obilní krizi. Pro sklizené obilí byl nízký odbyt a jeho cena prudce klesala. Podobný cenový pokles zasáhl i živočišnou výrobu, kde se vyskytl stejný problém s odbytem velkého množství masa a mléčných výrobků. Tato výrazná nerovnováha vyvolala změny v zaměření i struktuře pěstování a výroby. Nejednalo se však o změny trvalé.⁴⁰

Tabulka č. 11 dává nahlédnout do vývoje cen obilovin v první polovině třicátých let.

Tabulka 11: Průměrné ceny obilovin v ČSR v letech 1930 - 1934

Průměrné ceny obilovin v letech 1930 - 1934 (na pražské burze v Kč za 1 q)				
Rok	Pšenice	Žito	Ječmen	Oves
1930	163,07	98,36	121,31	101,1
1931	152,53	136,79	134,34	124,56
1932	153,47	124,95	92,96	91,04
1933	153,33	86,23	87,02	71,72
1934	160,66	121,43	113,41	101,97

Zdroj: LACINA, Vlastislav. *Krize československého zemědělství: 1928-1934*. Praha, 1974, s. 79.

Na počátku třicátých let ceny obilovin vzrostly. Tento vzestup byl vyvolán neúrodou a celkové výnosy zemědělců byly tedy nižší i přes cenový růst. V roce 1932 je ovšem patrný již zmiňovaný výrazný cenový pokles především u ječmene a ovsa (u ječmene téměř o 31% a u ovsa o 27%). Pšenice nevykazovala výrazné cenové výkyvy a cena žita reagovala s ročním zpožděním. V roce 1933 ceny obilovin dosáhly svého minima (jak je tučně naznačeno v tabulce).⁴¹

Všeobecný pokles příjmů zemědělských závodů vedl ke zhoršení sociálního postavení rolnictva. Snížení investic a růst zadluženosti by vedl k přesunu rolnictva do jiných oblastí trhu, což mohlo vážně ohrozit agrární buržoazii i stabilitu tehdejší kapitalistické společnosti. Všechny státní zásahy, včetně vysokých cel a omezení dovozu zemědělských produktů, a pokusy o monopolizaci domácího trhu nedokázaly agrární krizi zpomalit, naopak vedly k jejímu stálému prohlubování. Třetí etapa agrární krize započala v roce 1934, kdy se agrární buržoazie reprezentovaná agrární stranou uchýlila k přímému státnímu řízení a státní finanční intervenci. Považovali to za jediný způsob, jak probíhající agrární krizi zastavit. Tento krok

⁴⁰ LACINA, Vlastislav. *Krize československého zemědělství: 1928-1934*. Praha, 1974.

⁴¹ Tamtéž.

v důsledku vedl ke stagnaci zemědělství, které se již nepodařilo znovu oživit. Prohlubování krize se podařilo cestou státních intervencí zastavit. Vznikly intervenční fondy, které regulovaly obilní produkci, ale také mlékárenskou či máselnou výrobu. Produkce cukrové řepy a ostatních průmyslových plodin byla řízena organizacemi výrobců. V březnu roku 1933 vznikl zmocňovací zákon č. 95/1933⁴², který umožnil prosazování státního řízení vládními nařízeními. Státní aparát byl silně ovládán agrárníky a centrálou zemědělských družstev. Tento stav vedl ke zdánlivému paradoxu. Agrárníci vystupovali v roli ochránců zemědělství před stupňující se agrární krizí a zároveň omezovali vlastní rolníky státními monopolními organizacemi. Tato skutečnost vysvětluje omezený přesun rolníků do jiných sfér trhu a udržení politického vlivu agrárníků.⁴³

3.2 Struktura zemědělství

Strukturu zemědělství ve 30. letech v Československu se pokusím nastínit v následující kapitole. Pro názornost uvádím dvě tabulky, které obsahují spojená data z několika statistických ročenek, a díky nim mohu porovnávat jednotlivé roky. V první tabulce uvádím plochu osevu (v ha) hlavních druhů plodin pěstovaných na území tehdejšího Československa.

Tabulka 12: Plocha osevu pěstovaných plodin v ČSR v letech 1931 - 1937

Plocha osevu v (ha) hlavních druhů plodin v Československu v letech 1931 – 1937						
Rok	Žito	Pšenice	Ječmen	Oves	Brambory	Cukrovka
1931	1 077,662	833,465	720,709	826,447	719,597	186,505
1932	1 015,998	846,559	713,113	820,270	733,044	145,928
1933	1 050,182	919,943	664,389	802,457	740,940	145,034
1934	1 000,898	942,397	665,432	797,533	748,614	158,913
1935	1 017,366	965,829	647,485	777,578	749,039	156,734
1936	1 015,794	928,281	635,835	766,667	759,287	154,288
1937	976,456	852,892	672,321	778,835	774,359	181,252

Zdroj: *Statistická ročenka republiky Československé*. Praha: Státní úřad statistický, Orbis, 1934-1938.

⁴² Zákon č. 95/1933 Sb. z. a n., o mimořádné moci nařizovací, vydán na potlačení svobody obchodu v čase hospodářské krize.

Poslanecká sněmovna N. S. R. Č. 1933. In: *Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky* [online]. 1933 [cit. 2013-12-07]. Dostupné z: http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/tisky/t2377_00.html.

⁴³ LACINA, Vlastislav. *Krize československého zemědělství: 1928-1934*. Praha, 1974.

Z tabulky je patrné, že tři ze čtyř obilných plodin za sedmileté období snížily svou plochu osevu. Pouze u pšenice došlo k lehkému zvýšení, které ale v roce 1937 opět spadlo téměř na počáteční stav roku 1931. Největší nárůst lze pozorovat u brambor. Poptávka po nich rostla v celém meziválečném období a postupně se tak rozšiřovala jejich plocha osevu. Poslední plodinou uvedenou v tabulce je cukrová řepa, které se agrární krize dotkla nejvýrazněji. Data naznačují výrazný pokles v ploše osevu v průběhu sledovaného období, ovšem ke konci roku 1937 se již postupně navrácí na původní úroveň.

Tabulka č. 13 obsahuje stejné časové období a také stejné plodiny, vyčísluje ale jejich výnosnost v jednotlivých letech. Tato tabulka pomůže více pochopit provázanost struktury zemědělství a vývoj cen jednotlivých pěstovaných plodin.

Tabulka 13: Celkové výnosy pěstovaných plodin v ČSR v letech 1931 - 1937

Celkové výnosy v (q) hlavních druhů plodin v Československu v letech 1931-1937						
Rok	Žito	Pšenice	Ječmen	Oves	Brambory	Cukrovka
1931	13 876,86	11 221,57	10 746,08	12 246,08	97 263,08	52 408,37
1932	21 758,88	14 624,87	15 049,00	16 638,28	92 763,22	39 614,23
1933	20 855,37	19 839,11	13 505,40	15 771,30	79 888,52	32 367,14
1934	15 232,75	13 608,65	10 343,82	11 789,72	87 285,00	38 600,23
1935	16 384,07	16 899,57	10 614,21	10 271,20	61 888,21	34 951,68
1936	14 364,06	15 127,30	10 188,70	12 183,67	92 963,68	41 935,47
1937	14 846,06	13 951,69	11 150,23	13 723,58	108 164,07	48 203,98

Zdroj: *Statistická ročenka republiky Československé*. Praha: Státní úřad statistický, Orbis, 1934-1938.

Tato tabulka je již podstatně zajímavější, než tabulka předcházející. Data naznačují, že i přes pokles plochy osevu u obilných plodin jejich celkový výnos v průběhu let vzrostl. Např. u žita můžeme dokonce pozorovat velmi výrazný vzrůst způsobený s největší pravděpodobností právě uvalenými dovozními cly a minimálními sazbami. Růst výnosnosti je z části dán celkovým růstem cenové hladiny (inflací), z části již zmíněnými cly a minimálními sazbami a v neposlední řadě také zvýšením vlastní ceny zemědělských plodin. Poslední zmíněné je způsobeno rostoucí cenou práce a také zvýšením investic do nových technologií. U brambor dochází také k růstu celkového výnosu v průběhu let, ovšem při srovnání s předcházející tabulkou, kde dochází také k výraznému růstu plochy osevu, není tento jev příliš neobvyklý. Naopak musím dodat, že jsem očekávala výraznější růst celkového výnosu. Data naznačují, že brambory nebyly výrazně ovlivněny cly a minimálními sazbami a jejich výnosnost je tak nejvíce vypovídající, jelikož jejich samotná cena byla nejméně regulována

státem. Cukrovka je jediná z vybraných plodin, která v průběhu sedmi uvedených let zaznamenala pokles celkového výnosu. Ve vazbě na tabulku č. 12 tak jdou data ruku v ruce a s poklesem plochy osevu klesají i výnosy. Propady by bez státních intervencí byly pravděpodobně podstatně většího rozsahu, díky nim můžu uvést, že i přes velmi hlubokou agrární krizi především v oblasti pěstování řepy cukrovky, tato plodina výrazně neztratila na výnosnosti.

4 Komparace českých zemí, Slovenska a Podkarpatské Rusi

Porovnávání tří zemí Československa v oblasti zemědělství, jeho složení a výnosnosti, je stěžejní částí mé bakalářské práce a považuji to za můj největší přínos. V úvodu jen připomenu, že Československo vzniklo spojením dvou územních celků s velmi rozdílnou ekonomickou a hospodářskou úrovní. Na západě to byly země Koruny české (Čechy, Morava a Slezsko), na východě pak část bývalého Uherska (Slovensko a Podkarpatská Rus). Pro svou práci rozděluji Československo do 3 částí (České země, Slovensko a Podkarpatská Rus). Domnívám se, že toto dělení více zdůrazní rozdíly mezi jednotlivými zeměmi a budu tak moci diskutovat výhodnost připojení Slovenska či Podkarpatské Rusi. Velká část dat, které se objeví v této kapitole, rozdělují Československo do 4 částí (oddělují Čechy a Moravskoslezsko). Tímto způsobem jsou data členěna ve statistických ročenkách. Při zpracovávání dat jsem chtěla minimalizovat chybovost ve výpočtech, a proto jsem ponechala toto grafické uspořádání a uvedené země jsem nesčítala.

4.1 Srovnání v prvních poválečných letech 1918 – 1923

Jedním z prvních kroků integrace československého státu byla snaha o vyrovnání výroby a spotřeby zemědělských výrobků mezi jednotlivými zeměmi. Ztěžující faktor této snahy byla vzdálenost. Protažený tvar nově vzniklé republiky dosáhl od nejzápadnější po nejvýchodnější hranici Československa stejné vzdálenosti jako trasa z Prahy do Paříže.⁴⁴ Tento faktor byl jednou z více příčin, proč vyrovnání úrovně všech zemí nebylo dosaženo.

V teoretické části své práce jsem se především zaměřovala na hospodářskou a zemědělskou politiku celého Československa (pozemková reforma, cla, atd.) a také na výměru zemědělské půdy a její výnosnost v rámci celého státu. Nyní podrobněji zanalyzuji

⁴⁴ BERANOVÁ, Magdalena a KUBAČÁK, Antonín. *Dějiny zemědělství v Čechách a na Moravě*. Praha, 2010.

rozdíly mezi jednotlivými zeměmi, z kterých bylo Československo složeno. Na základě zpracování dat statistických příruček jsem vytvořila několik tabulek a grafů, které jsou hlavním podkladem těchto kapitol.

Poválečná rekonstrukce zemědělství v jednotlivých zemích Československa probíhala odlišně. Následující tabulky přiblíží změny ve výměrách orné půdy a rostoucí celkové výnosy ze zemědělské sklizně.

Tabulka 14: Plocha osevu v ha podle druhů plodin v ČSR v letech 1920 - 1922

Plocha osevu v (ha) podle druhů plodin v ČSR v letech 1920 - 1922							
		Obilniny úhrnem	Luštěniny a směska na zrno	Obch. a prům. plodiny úhrnem	Okopaniny úhrnem	Zeleniny úhrnem	Pícniny úhrnem
1920	České země	2 017,139	113,275	47,387	662,757	21,938	875,981
	Slovensko	1 083,159	51,464	18,594	253,177	9,510	252,063
	Podkarpatská Rus	128,427	3,180	2,338	31,933	1,016	25,571
	Celkem	3 228,725	167,919	68,319	947,867	32,464	1 153,615
1921	České země	1 968,026	127,648	36,443	691,474	20,059	899,816
	Slovensko	1 052,327	59,593	18,860	265,841	11,279	284,683
	Podkarpatská Rus	129,558	4,346	3,199	34,584	0,695	20,424
	Celkem	3 154,911	191,587	58,502	991,899	32,033	1 204,923
1922	České země	1 993,261	131,801	35,511	691,651	20,088	880,619
	Slovensko	1 061,832	58,343	18,871	269,766	11,272	280,893
	Podkarpatská Rus	128,655	4,225	3,218	35,231	0,734	20,595
	Celkem	3 183,748	194,369	57,600	996,648	32,094	1 182,107

Zdroj: *Statistická příručka republiky Československé*. Praha: Státní úřad statistický, 1925, s. 40, 41.

V této tabulce jsem, podle inspirace ze statistické příručky z roku 1925, rozdělila zemědělské plodiny do kategorií a jejich osevní plochu jsem zaznamenala podle zemí a v průběhu tří po sobě jdoucích let. Nemohla jsem do tabulky zahrnout předcházející roky 1918 a 1919 jelikož údaje o výměře jednotlivých plodin podle zemí příručka z roku 1920 ani 1925 neobsahuje, stejně tak rok 1923 není v příručce z roku 1925 zahrnut do statistiky a v roce 1928 příručka takto podrobné zpracování opět neobsahuje. Jsem přesvědčena, že tyto tři roky dostatečně poslouží pro utvoření obrazu rozdělení orné půdy mezi jednotlivé plodiny a země.

Největší výměru osevu mají ve všech zemích obilniny (pšenice, ječmen, oves, žito, kukuřice, pohanka, atd.), následují pícniny (jeteliny, zelené krmivo a louky dočasné) a okopaniny (brambory, čekanka, cukrovka, tuřín, atd.). Další kategorie uvádím spíše pro

zajímavost. Pro mou práci jsou důležité první 3 kategorie, které svou plochou osevu zabírají převážnou část zemědělské půdy a výnos z jejich pěstování je nejvyšší. České země mají největší plochu osevu ve všech kategoriích rostlinné zemědělské produkce, což je dáno rozlohou samotné země, která je největší, a také nejvyšším procentem orné půdy v zemi. To ovšem nevypovídá nic o výnosech plynoucích ze zpracování sklizně. Následující tabulka obsahuje údaje o výnosech ze sklizně v Československu opět v letech 1920 – 1922. Tabulka statistické příručky byla ovšem zpracována odlišně než tabulka zaznamenávající plochu osevu, proto jsem zvolila 6 konkrétních plodin. Jejich výběr nebyl náhodný, z každé země jsem vybrala dvě plodiny, které zde dosahují největších výnosů.

Tabulka 15: Celkové výnosy sklizně vybraných plodin v ČSR v letech 1920 - 1922

Výnosy sklizně v (q) vybraných plodin v ČSR v letech 1920 - 1922							
		Žito ozimé	Oves	Cukrovka	Jeteliny	Brambory pozdní	Kukuřice
1920	České země	6 422,533	6 609,187	40 147,720	22 665,587	28 178,675	196,375
	Slovensko	1 689,303	1 800,781	7 648,544	6 461,743	17 869,572	1 536,979
	Podkarpat. Rus	101,280	248,826	9,103	218,311	2 568,192	717,267
	Celkem	8 213,116	8 658,794	47 805,367	29 345,641	48 616,439	2 450,621
1921	České země	10 816,548	8 152,005	35 487,972	17 809,230	27 240,885	218,478
	Slovensko	2 492,663	2 217,578	5 224,352	4 982,675	12 876,858	1 490,950
	Podkarpat. Rus	184,700	384,286	4,227	192,908	1 961,896	686,335
	Celkem	13 493,911	10 753,869	40 716,551	22 984,813	42 079,639	2 395,763
1922	České země	10 151,458	7 717,117	44 280,343	15 262,950	60 459,270	237,846
	Slovensko	2 462,352	2 330,644	8 115,032	5 093,105	25 176,733	1 679,248
	Podkarpat. Rus	198,287	338,053	6,117	212,928	2 999,601	593,670
	Celkem	12 812,097	10 385,814	52 401,492	20 568,983	88 635,604	2 510,764

Zdroj: *Statistická příručka republiky Československé*. Praha: Státní úřad statistický, 1925, s. 44, 45.

Při výběru plodin, které budu analyzovat, jsem začala od Podkarpatské Rusi, která z pohledu celého Československa dosahuje velmi nízkých celkových výnosů ze zemědělské produkce. Na jejím území dosahují největších výnosů ze sklizně pozdní brambory a kukuřice. Při dalším výběru, jsem tyto plodiny nebrala již v úvahu. Na Slovensku patřila mezi nejvýnosnější plodiny cukrovka a jeteliny. V českých zemích byly další výnosy dosti vyrovnané, do konečného výběru jsem zvolila žito ozimé a oves. Výnosy ze sklizně všech těchto plodin jsem zaznamenala do tabulky č. 15.

Plodina, která mě nejvíce ve výsledné tabulce překvapila, byla kukuřice, která v českých zemích dosahuje velmi nízkých výnosů v porovnání s Podkarpatskou Rusí. Je to

jediná plodina, v jejímž pěstování Podkarpatská Rus překonala české země, což považuji za velký úspěch. Je to také důkaz, že zemědělství na samém východě Československa nebylo úplně katastrofální, ale jinak orientované. S postupem let je vidět pokles výnosů ze sklizně kukuřice a naopak růst výnosů ze sklizně žita a ovesa, což dokazuje snahu Podkarpatské Rusi přizpůsobit se Československému zemědělství. Další analyzovanou plodinou byly brambory, které byly velmi výnosné ve všech zemích a po osvobození od cel v roce 1922 tyto výnosy ještě výrazně stouply. Cukrovka a jeteliny byly výnosné nejen na Slovensku, ale také v českých zemích. Podkarpatská Rus v pěstování těchto plodin již výrazně zaostávala. Slovensko ani zdaleka nedosahovalo takových výnosů jako české země. Bylo to dáno především omezenými odbytovými podmínkami. V průběhu let je patrný nárůst výnosů ze sklizně cukrovky, což opět značí přizpůsobování se požadavkům českých zemí. Žito a oves rozhodně nepatří mezi celkově nejvýnosnější plodiny, plocha osevu obilnin je ale ve všech zemích nejrozsáhlejší a proto stojí za zmínku, že jejich pěstování nebylo úplně výhodné, ale bylo žádoucí.

Po válce bylo slovenské zemědělství na velmi špatné úrovni a porovnání s českými zeměmi bylo prakticky nemožné. V průběhu poválečné rekonstrukce se situace na Slovensku postupně lepšila a úroveň zemědělství se přestala spojovat s pojmem „východní“ (kam spadala i Podkarpatská Rus) a Československo se fakticky rozdělilo na tři části různé úrovně vyspělosti.

4.2 Srovnání ve „Zlatých letech“ 1924 – 1929

V další části této kapitoly se dostávám k porovnání zemědělské úrovně jednotlivých zemí ve druhé polovině dvacátých let 20. Století, kdy již tvořilo československé hospodářství jeden integrovaný celek. To ovšem neznamenalo vyrovnaní úrovně zemědělství a zemědělské výroby českých zemí, Slovenska a Podkarpatské Rusi. Východní část země (Slovensko a Podkarpatská Rus) nedokázala získat stejně výhodné odbytové podmínky jako zemědělství českých zemí. Tím vznikala nerovnost v cenových hladinách jednotlivých zemí v rámci celého státu.⁴⁵

Následující tabulka zachycuje poměr tzv. producentských cen hlavních zemědělských výrobků v porovnávaných zemích.

⁴⁵ LACINA, Vlastislav. *Krise československého zemědělství: 1928-1934*. Praha, 1974.

Tabulka 16: Poměr cen zemědělských výrobků v jednotlivých zemích ČSR v letech 1926 - 1931

Rozpětí producentů cen zemědělských výrobků v jednotlivých zemích ČSR v letech 1926 - 1931. (Čechy = 100)				
Druh výrobku	Čechy	Morava a Slezsko	Slovensko	Podkarpatská Rus
Pšenice 73-75 kg	100	99,2	93,7	93,9
Žito 68-72 kg	100	102,3	98,0	96,1
Ječmen merkantilní	100	99,6	94,6	92,6
Brambory bílomasé	100	99,6	110,0	104,7
Brambory průmyslové	100	95,2	98,8	95,1
Chmel	100	76,4	72,3	-
Oves	100	101,7	104,4	101,1
Seno nelisované sladké	100	103,3	81,4	77,8
Sláma nelisovaná krmná	100	98,9	76,0	62,9
Telata	100	97,0	89,6	76,8
Jalovice nad jeden rok	100	109,1	92,4	76,9
Voli vykrmení	100	103,1	91,4	80,5
Krmníci přes 60 kg	100	93,7	86,4	88,3
Vepři sádelní	100	95,0	89,0	92,2
Máslo	100	93,0	92,8	93,0
Vejce čerstvá	100	93,1	91,2	88,5

Zdroj: LACINA, Vlastislav. *Krise československého zemědělství: 1928-1934*. Praha, 1974, s. 12.

Z tabulky je patrné, že si české země díky svým odbytovým podmínkám mohly dovolit držet vyšší cenovou hladinu, než tomu bylo ve zbytku země. Výjimku můžeme vidět např. u bílomasých brambor a ovsa, kde jasně více tržili slovenští zemědělci. České země byly cenově vyrovnané, rozdíly byly způsobeny různě příhodnými podmínkami pro pěstování daného výrobku, či výjimečným odbytištěm. Celkově ale nedocházelo k větším výkyvům. Jediný extrém je znatelný u chmele, který jasně dominoval v Čechách. V Podkarpatské Rusi dokonce vůbec nebyl pěstován. U obilovin, které byly hlavním tržním produktem velkostatků a statků, je poměrně malé cenové rozpětí, na rozdíl od živočišných produktů, kde je cena v českých zemích vyšší. Malá výnosnost zemědělské výroby na Slovensku a v Podkarpatské Rusi byla způsobena nejen nepříznivými odbytovými podmínkami, ale také zaostalostí zemědělské výroby a horšími výrobními podmínkami.⁴⁶

Níže uvedená tabulka umožňuje srovnání všech zemí Československa podle hrubého a čistého výnosu z 1 ha zemědělské půdy.

⁴⁶ LACINA, Vlastislav. *Krise československého zemědělství: 1928-1934*. Praha, 1974.

Tabulka 17: Výnosnost na 1 ha zemědělské půdy v Kč podle jednotlivých zemí v ČSR v letech 1926 - 1931

Hrubý a čistý výnos na 1 ha zem. půdy v Kč podle zemí					
	ČSR	Čechy	Morava a Slezsko	Slovensko	Podkarpatská Rus
Hrubý výnos	3 534	4 322	4 109	2 611	1 895
Čistý výnos	761	1 035	763	540	288

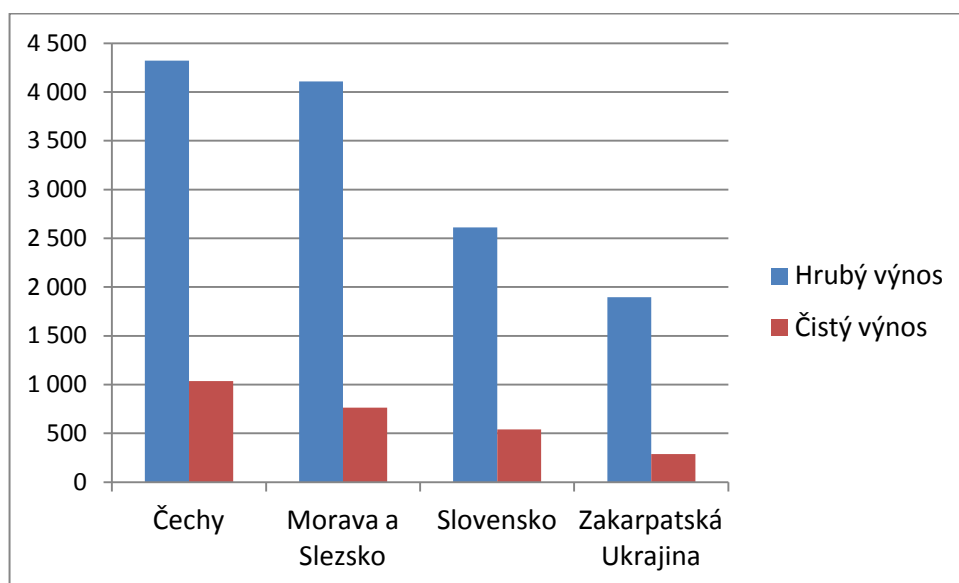
Zdroj: LACINA, Vlastislav. *Krise československého zemědělství: 1928-1934*. Praha, 1974, s. 13.

Průměrný hrubý výnos z 1 ha zemědělské půdy byl v českých zemích nepoměrně vyšší než na východě Československa. Podkarpatská Rus jen velmi těsně dosáhla na 50% úroveň celostátního průměru a Slovensko na 75%. Hrubý výnos je hlavním ukazatelem intenzity zemědělské výroby a z tabulky tedy jasně vyplývá nízká výnosnost Slovenska a hlavně Podkarpatské Rusi v porovnání s českými zeměmi. Čistý výnos je znakem rentability výroby a v tomto ohledu jsou rozdíly mezi zeměmi ještě větší. Slovensko dosahovalo jen o něco málo více než poloviny výnosů v Čechách. V porovnání s celostátním průměrem byla výnosnost na Slovensku zhruba 70% a v Podkarpatské Rusi necelých 40%. České země v obou výnosech výrazně přesahují průměr státu. Nízké výnosy na východě Československa prohlubovaly rozdíly mezi zeměmi a byly objektivním základem nezměrné bídy na slovenských vesnicích.⁴⁷

Z údajů z tabulky č. 17 jsem vytvořila sloupcový graf, který umožňuje porovnání jednotlivých zemí Československa z hlediska výnosu z 1 ha zemědělské půdy. Tento typ grafu jsem zvolila, jelikož je ideálním nástrojem pro porovnávání a velmi rychle, stručně a jasně informuje čtenáře. Již při prvním pohledu je zřejmé, jak si jednotlivé země stojí mezi sebou.

⁴⁷ LACINA, Vlastislav, PÁTEK, Jaroslav, *Dějiny hospodářství českých zemí od počátku industrializace do současnosti. Sv. 3, Období první Československé republiky a německé okupace 1918-1945*. Praha, 1995.

Graf 1: Hrubý a čistý výnos z 1 ha zem. půdy v ČSR ve letech 1926 - 1931

Zdroj: Vlastní zpracování, LACINA, Vlastislav. *Krise československého zemědělství: 1928-1934*. Praha, 1974, s. 13.

České země na první pohled dosahovaly výrazně vyšších výnosů z 1 ha zemědělské půdy a tedy i celkově z celé zemědělské produkce. Slovensko, vzhledem ke své úrodné oblasti na jihovýchodě země, je takovým mezistupněm mezi českými zeměmi a Podkarpatskou Rusí. Zdaleka tedy nedosahuje takových výsledků jako Čechy, Morava a Slezsko, ale v porovnání s Podkarpatskou Rusí na tom není ještě úplně nejhůř. Hodnota zemědělské produkce na samém východě Československa byla velmi nízká. Situace byla způsobena několika již zmiňovanými faktory (neúrodnou půdou, zaostalými technikami, malými odbytovými možnostmi) a Podkarpatská Rus se ani za 10 let společného hospodaření s Čechy a Slováky nedokázala vyrovnat středoevropské zemědělské úrovni.

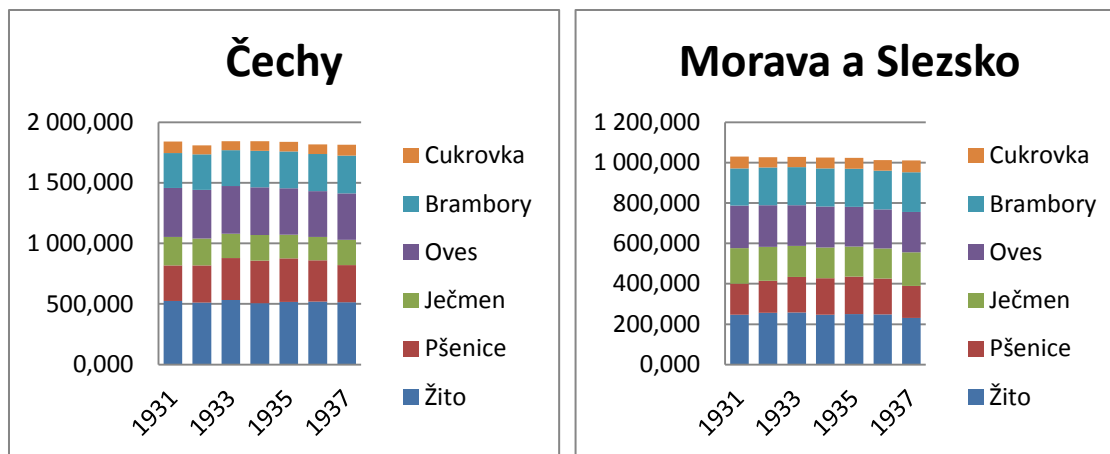
4.3 Srovnání v letech hospodářské krize 1930 – 1938

Pro utvoření uceleného pohledu na situaci v jednotlivých zemích Československa ve 30. letech jsem vypracovala z dat statistických ročenek tabulky č. 18 a 19, které jsou pro svůj rozsah přiloženy v příloze této práce. Na první pohled se mohou zdát příliš obsáhlé a složité, snažila jsem se však o maximální zjednodušení a o co nejtransparentnější uspořádání dat. V této kapitole se pokusím tyto tabulky objasnit, některé trendy vysvětlit a vyvodit závěr, který by pomohl verifikovat mou hypotézu. Nápomocným nástrojem pro komparaci jednotlivých zemí mi budou grafy, které jsem zpracovala z data uvedených v již zmíněných tabulkách.

První čtyři grafy této kapitoly shrnují vývoj plochy osevu v jednotlivých zemích Československa u hlavních zemědělských plodin. Ve 30. letech 20. století nedošlo v Československu k výrazným změnám v rozsahu ploch osevu, stejně jako v celém meziválečném období. Souhrn dat z jednotlivých statistických ročenek ukazuje, že vývoj plochy osevu v Čechách má velmi podobný trend jako na Moravě a ve Slezsku. České země tedy podléhaly změnám v zemědělství a celkově v hospodářství Československa zhruba stejnou měrou. Podobný trend kopíruje také Slovensko. Ve všech těchto oblastech dochází ke zmenšování plochy osevu u žita, ječmene, ovsa a cukrovky (stejně jako v celém Československu v předcházející podkapitole), zvyšování je znatelné u pšenice a brambor. V Podkarpatské Rusi naopak plocha osevu pšenice klesá. Plocha osevu brambor roste zhruba úměrně velikosti země. Ostatní změny v Podkarpatské Rusi považují za zanedbatelné. Grafy dále naznačují podíl jednotlivých plodin v dané zemi. V českých zemích převládalo žito, na Slovensku pšenice a v Podkarpatské Rusi brambory. To ovšem neznamená, že to byla nejdominantnější zemědělská plodina v dané zemi, pouze půda, na které byla tato plodina pěstována, zabírala největší část orné půdy v dané zemi.

Graf 2: Plocha osevu v ha, Čechy 1931 - 1937

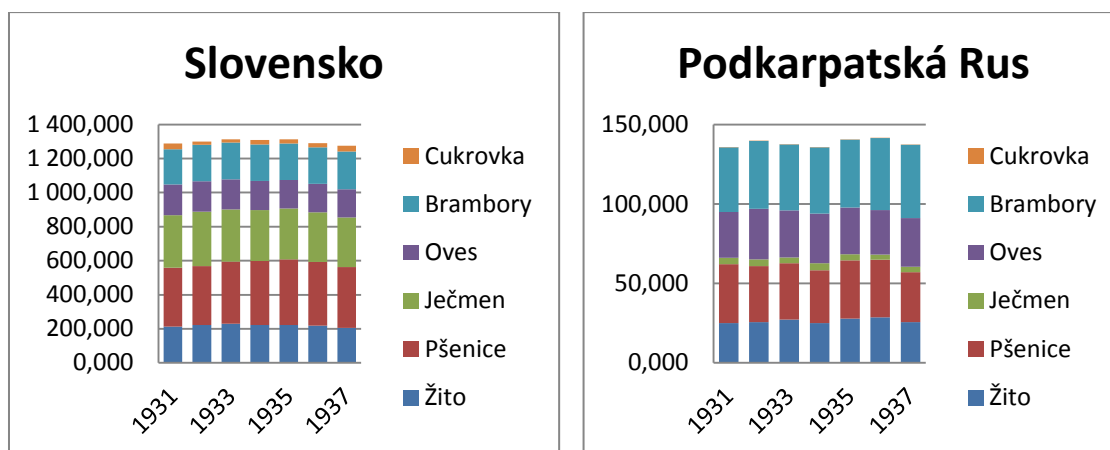
Graf 3: Plocha osevu v ha, Morava a Slezsku 1931 - 1937

Zdroj: Vlastní zpracování, *Statistická ročenka republiky Československé*. Praha: Státní úřad statistický, Orbis, 1934 - 1938.

Graf 4: Plocha osevu v ha, Slovensko 1931 - 1937

Graf 5: Plocha osevu v ha, Podkarpatská Rus 1931 - 1937

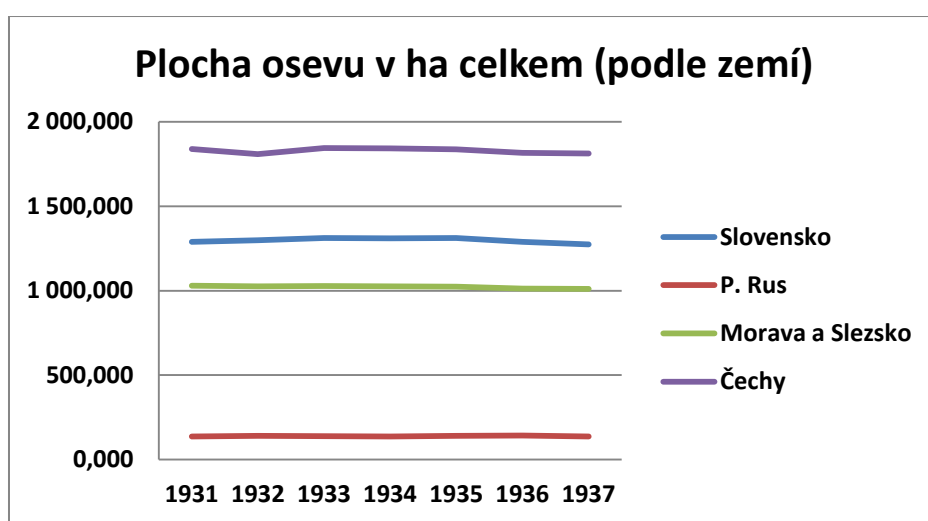

Zdroj: Vlastní zpracování, *Statistická ročenka republiky Československé*. Praha: Státní úřad statistický, Orbis, 1934 - 1938.

Další graf této kapitoly naznačuje vývoj celkové plochy osevu vybraných plodin (součet osevních ploch daných plodin) od roku 1931 do roku 1937. V tomto sledovaném období nedochází k výrazným výkyvům ve výměře plochy osevu. Graf slouží především k porovnání jednotlivých zemí. Největší plochu osevu vykazují Čechy. Při spojení všech českých zemí (tedy i Moravy a Slezska), by byla výměra naprosto bezkonkurenčního rozsahu. Při tomto rozdělení nepůsobí výsledek Slovenska tak špatně. Bohužel velikost plochy osevu v Podkarpatské Rusi je v poměru k celému Československu velmi malá. Musím samozřejmě brát v úvahu i velikost jednotlivých států. Při výpočtu procentuálního podílu orné půdy na

celkové výměře dané země jsem ovšem zjistila, že výsledek ještě více podpoří závěr vyvozený z grafu. Tedy, že nejvíce orné půdy bylo v českých zemích, konkrétně v Čechách přibližně 47%, na Moravě a ve Slezsku téměř 52%. Největší podíl orné půdy jsem očekávala na Slovensku, tam byl výsledek pouhých 36% a v Podkarpatské Rusi dokonce necelých 19%. V celém Československu zabírala orná půda ve třicátých letech téměř 42% celkové plošné výměry stejně jako na počátku dvacátých let. Během první republiky nedošlo tedy k úbytku orné půdy, pouze k jejímu zhodnocení.⁴⁸

Graf 6: Celková plocha osevu vybraných plodin v ha podle sledovaných zemí v letech 1931 - 1937

Zdroj: Vlastní zpracování, *Statistická ročenka republiky Československé*. Praha: Státní úřad statistický, Orbis, 1934 - 1938.

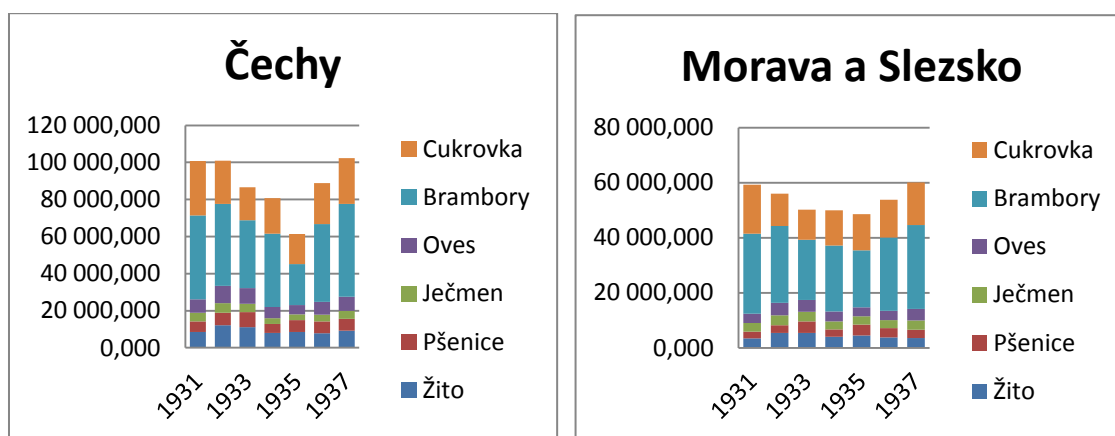
V druhé části této kapitoly se budu věnovat celkové výnosnosti. Tabulku č. 19 jsem zpracovala do grafů velmi obdobně, jako tabulku č. 18. Hlavním zkoumaným faktorem je výnos z produkce jednotlivých plodin v jednotlivých oblastech Československa. Výsledkem jsou 4 grafy, každý pro jednu část Československa, které znázorňují vývoj výnosů jednotlivých plodin od roku 1931 až do roku 1937. Dále je z grafů patrné, jaká plodina, v jaké zemi dosahovala největší výnosnosti, byla tak dominantní plodinou pro danou oblast a její úroda silně ovlivňovala hospodářskou situaci v zemi. České země reagují velmi podobně jako hospodářsky vyspělejší evropské země, tedy od roku 1933 dochází k poklesu výnosů v důsledku hospodářské krize. Slovensko reaguje pomaleji, zde dochází k poklesu až kolem roku 1935. Podkarpatská Rus kopíruje vývoj v českých zemích s tím rozdílem, že zde roku

⁴⁸ Tabulka č. 20 v příloze, *Statistická ročenka republiky Československé*. Praha: Státní úřad statistický, Orbis, 1934 - 1938.

1936 došlo k výraznému vzrůstu výnosů. Jasně nejvýnosnější plodinou ve všech zkoumaných zemích jsou brambory. Jejich výnosy nejvíce podléhaly hospodářské krizi (tzn. velikost výnosu reagovala nejvýrazněji), jejich dominanci na trhu ovšem krize neovlivnila. V českých zemích byla z pohledu výnosů další nejsilnější plodinou cukrovka, na Slovensku nad cukrovkou převládala spíše pšenice a v Podkarpatské Rusi nemohu žádnou další plodinu kromě brambor označit za silnou. Tato méně úrodná oblast byla závislá výhradně na pěstování okopanin, které jsou úrodné i v méně ideálních podmínkách. Cukrovka a ječmen zde dosahovaly minimálních výnosů.

Graf 7: Celkový výnos v q, Čechy 1931 - 1937

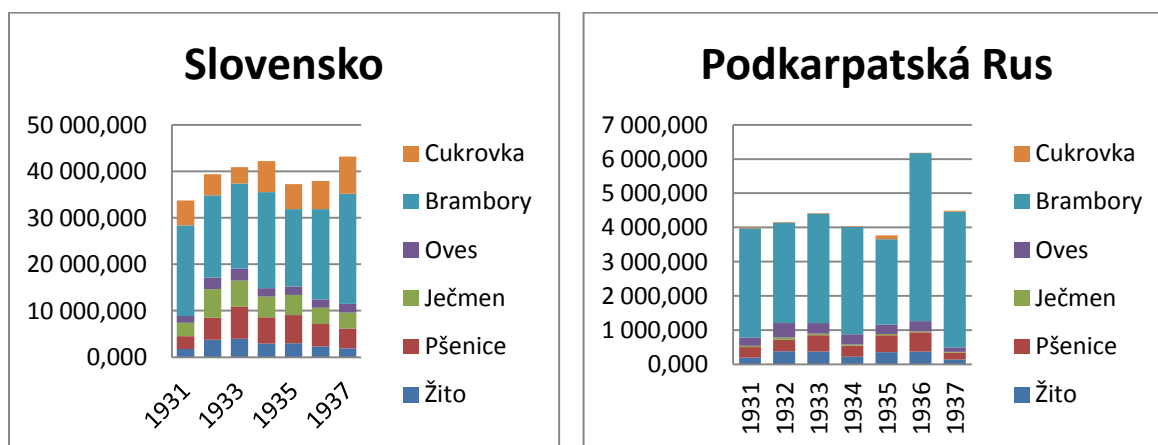
Graf 8: Celkový výnos v q, Morava a Slezsko 1931 - 1937

Zdroj: Vlastní zpracování, *Statistická ročenka republiky Československé*. Praha: Státní úřad statistický, Orbis, 1934 - 1938.

Graf 9: Celkový výnos v q, Slovensko 1931 - 1937

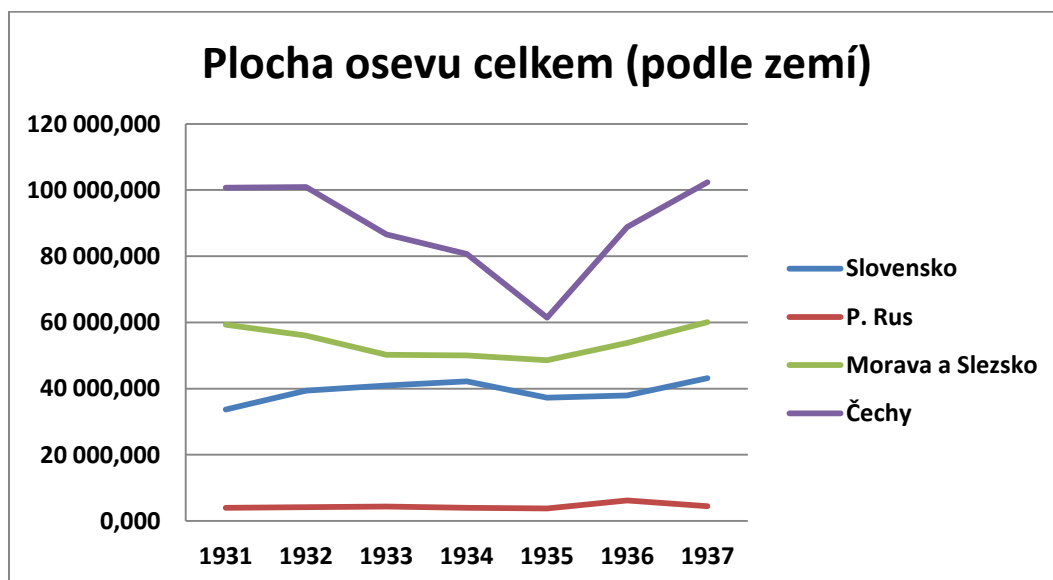
Graf 10: Celkový výnos v q, Podkarpatská Rus 1931 - 1937

Zdroj: Vlastní zpracování, *Statistická ročenka republiky Československé*. Praha: Státní úřad statistický, Orbis, 1934 - 1938.

Ke konci zkoumaného období (r. 1937) dochází ve všech zemích k navrácení výnosů na původní či vyšší úroveň než před Velkou hospodářskou krizí. Poslední graf této kapitoly porovnává vývoj celkových výnosů (součet celkových výnosů jednotlivých plodin v daném roce) v daných zemích. Grafické zpracování údajů z tabulky č. 19 mi umožnilo transparentní vyjádření výrazného poklesu výnosů v Čechách. Žádná další země nepodlehla hospodářské krizi tak silně. Dále je znatelný již zmíněný trend poklesu výnosů na Moravě a ve Slezsku již v roce 1933. Ve stejnou dobu na Slovensku dochází ještě k růstu a pokles se dostavil až s dvouletým zpožděním. V roce 1935 jsou nejnižší výnosy ve všech čtyřech oblastech a od tohoto roku již začalo docházet k postupnému oživení. Z grafu je patrné, že Podkarpatská Rus byla zasažena krizí jen velmi málo. Výnosy jsou na tomto území nízké, ale stabilní.

Graf 11: Celkový výnos v q všech sledovaných plodin podle zemí v letech 1931 - 1937

Zdroj: Vlastní zkoumání, *Statistická ročenka republiky Československé*. Praha: Státní úřad statistický, Orbis, 1934 - 1938.

Závěr

Hlavním cílem této bakalářské práce je vytvoření uceleného chronologického přehledu zaměřeného na zemědělství v českých zemích, na Slovensku a v Podkarpatské Rusi mezi lety 1918 až 1938. Tento cíl mohu označit za splněný a to hlavně díky široké škále písemných pramenů a zdrojů v odborné literatuře. Při zaměření na sekundární cíl práce bylo nutné více specifikovat pěstované plodiny a k tomu mi pomohla data Statistických příruček a ročenek v Národním archivu v Praze. I tento cíl mohu tedy označit za splněný. Základní hypotézou mé práce je tvrzení, že připojení Podkarpatské Rusi bylo pro české země (Čechy, Moravu a Slezsko) nevýhodné a zpomalilo vývoj agrárního sektoru. Na počátku své práce jsem byla přesvědčena, že po splnění výše uvedených cílů budu moci toto tvrzení verifikovat, jelikož rozdíly zemědělské vybavenosti mezi jednotlivými zeměmi byly výrazné a zákonitě tak musely ovlivnit (zpomalit) vývoj a strukturu agrárního sektoru v českých zemích, které byly nejvyspělejší oblastí tehdejšího Československa. Po podrobné analýze všech použitých pramenů nemohu svou hypotézu potvrdit. Všechna data upevňují dominantní postavení českých zemí v oblasti zemědělství, ale nevypovídají nic o negativním vlivu Podkarpatské Rusi. Východ Československa byl oproti západu zaostalý, z pramenů ale nevyplývá, že by české země výrazně podporovaly (dotovaly) Podkarpatskou Rus a tím oslabovaly svůj vlastní vývoj. Československá hospodářská politika se snažila o vyrovnaní úrovně jednotlivých zemí, ovšem ne na úkor suverenity Čech, Moravy a Slezska. Svou hypotézu tedy neverifikuji s tím, že je zapotřebí ještě dalšího hlubšího zkoumání dané problematiky.

Ve své bakalářské práci jsem si položila tři základní otázky, a to tyto:

- a) Jaká ze tří výše jmenovaných zemí Československa byla zemědělsky nejrozvinutější?
- b) Jaké z těchto zemí byly státem vyvolané změny nejvíce ku prospěchu?
- c) Zlepšila se s připojením k Československu za časový úsek 1918-1938 situace na Podkarpatské Rusi?

Na první otázku jsem již odpověděla v prvním odstavci závěru. Zemědělsky nejvyspělejší oblastí Československa byly české země. Byly nejrozvinutější na počátku První republiky a za celé meziválečné období své postavení ještě upevnily. Za faktory, které tento stav podpořily, mohu označit nejlepší polohu země s největšími možnostmi exportu do celé západní Evropy a velmi dobré přírodní podmínky.

Na začátku psaní této práce jsem se obávala, že bude velmi obtížné odpovědět na druhou výše položenou otázku. Mou odhadovanou odpovědí byla Podkarpatská Rus. Nakonec jsem odpověď vyvodila po hlubším průzkumu odborné literatury. Za zemi, které

nejvíce prospěly státem vyvolané změny (pozemková reforma, cla, atd.), považují české země. Všechny tyto změny byly nejvíce ovlivněny agrární buržoazií, která měla největší sílu a zastoupení právě v Čechách a na Moravě.

Odpověď na poslední otázku je po analýze všech zdrojů evidentní, tedy, že po připojení k Československu se situace na Podkarpatské Rusi zlepšila. Došlo zde k zásadní přeorientaci zemědělské výroby podle potřeb Československa, ale také vzrostla odbytiště. Dalším faktorem byla racionalizace a mechanizace zemědělské výroby, která se šířila od západu státu.

Myslím si, že má bakalářská práce je přínosem pro čtenáře, kteří chtějí hlouběji proniknout do problematiky zemědělství meziválečného období v Československu. Svou prací se snažím osvětlit úroveň tehdejšího zemědělství a poukázat na regionální disparity na území Československa. Zároveň práce podává obraz o tom, jak se v průběhu prvních dvaceti let existence samostatného státu změnila struktura a důležitost zemědělství v tehdejší hospodářství. Práce velmi stručně shrnuje historický vývoj a snaží se ho spojit s vývojem agrárním, dále strukturuje zemědělství v průběhu let a porovnává různé parametry zemědělské produkce v jednotlivých zemích. Tuto strukturu práce považuji za ojedinělou, z pohledu zemědělství velmi transparentní a vypovídající a tedy za přínosnou. Spojila jsem mnoho dat a informací z různých zdrojů a pramenů a vytvořila tak ucelený náhled do situace v zemědělství v meziválečném období v Československu.

Jak jsem již zmínila výše, práce neverifikuje mou hypotézu a pro prokázání negativního vlivu připojení Podkarpatské Rusi k Československu je nutná podrobnější analýza, kterou bych se chtěla zabývat studiem fondu ministerstva zemědělství v badatelně Národního archivu. Oblastí, která se nabízí k dalšímu zkoumání je zasazení Československého zemědělství do evropského rámce a změření jeho úrovně na mezinárodním trhu. Toto jsou dva hlavní směry, kterým bych se chtěla v pokračování své práce věnovat. Prostor pro další rozšíření tématu zemědělství v Československu v období První republiky dále vidím v podrobnějším zkoumání politických a mocenských změn, které by mohly vysvětlit některé vládní hospodářské intervence. Všechna tato témata jsou v mé práci nedostatečně zpracována, ale vzhledem k zadání pro ně nebyl v této práci prostor.

Seznam tabulek

Tabulka 1: Výsledky pozemkové reformy v ČSR k 31.12.1937	14
Tabulka 2: Přehled plochy jednotlivých druhů kultur v českých zemích v l. 1896, 1910, 1919	15
Tabulka 3: Hlavní přehled kultur v rep. Československé v letech 1920 - 1923	16
Tabulka 4: Plocha osevu hlavních pěstovaných plodin v ČSR v letech 1920 - 1923	17
Tabulka 5: Celkové výnosy hlavních pěstovaných plodin v ČSR v letech 1920 - 1923	17
Tabulka 6: Poměr velkoobchodní cen a cel vybraných zemědělských produktů	20
Tabulka 7: Vývoj struktury osevních ploch hlavních plodin před válkou a ve 20. letech (v %)	22
Tabulka 8: Plocha osevu hlavních pěstovaných plodin v ČSR v letech 1924 - 1928	22
Tabulka 9: Celkové výnosy hlavních pěstovaných plodin v ČSR v letech 1924 - 1928	23
Tabulka 10: Vzestup hektarových výnosů vybraných plodin v ČSR ve 20. letech	23
Tabulka 11: Průměrné ceny obilovin v ČSR v letech 1930 - 1934	26
Tabulka 12: Plocha osevu pěstovaných plodin v ČSR v letech 1931 - 1937	27
Tabulka 13: Celkové výnosy pěstovaných plodin v ČSR v letech 1931 - 1937	28
Tabulka 14: Plocha osevu v ha podle druhů plodin v ČSR v letech 1920 - 1922	30
Tabulka 15: Celkové výnosy sklizně vybraných plodin v ČSR v letech 1920 - 1922	31
Tabulka 16: Poměr cen zemědělských výrobků v jednotlivých zemích ČSR v letech 1926 - 1931	33
Tabulka 17: Výnosnost na 1 ha zemědělské půdy v Kč podle jednotlivých zemí v ČSR v letech 1926 - 1931	34
Tabulka 18: Plocha osevu v (ha) hlavních pěstovaných plodin v letech 1931 - 1937 v jednotlivých zemích.	47
Tabulka 19: Celkový výnos v (q) zboží tržního i netržního dohromady hlavních pěstovaných plodin v letech 1931 - 1937 v jednotlivých zemích.	48
Tabulka 20: Podíl orné půdy na celkové plošné výměře v ČSR v letech 1933 - 1937	49

Seznam grafů

Graf 1: Hrubý a čistý výnos z 1 ha zem. půdy v ČSR ve letech 1926 - 1931	35
Graf 2: Plocha osevu v ha, Čechy 1931 - 1937	37
Graf 3: Plocha osevu v ha, Morava a Slezsku 1931 - 1937	37
Graf 4: Plocha osevu v ha, Slovensko 1931 - 1937	37
Graf 5: Plocha osevu v ha, Podkarpatská Rus 1931 - 1937	37
Graf 6: Celková plocha osevu vybraných plodin v ha podle sledovaných zemí v letech 1931 - 1937	38
Graf 7: Celkový výnos v q, Čechy 1931 - 1937	39
Graf 8: Celkový výnos v q, Morava a Slezsko 1931 - 1937	39
Graf 9: Celkový výnos v q, Slovensko 1931 - 1937	39
Graf 10: Celkový výnos v q, Podkarpatská Rus 1931 - 1937	39
Graf 11: Celkový výnos v q všech sledovaných plodin podle zemí v letech 1931 - 1937.....	40

Seznam použité literatury

Vydané prameny

- *Statistická příručka republiky Československé*. Praha: Státní úřad statistický, 1920.
- *Statistická příručka republiky Československé*. Praha: Státní úřad statistický, 1925.
- *Statistická příručka republiky Československé*. Praha: Státní úřad statistický, 1928.
- *Statistická příručka republiky Československé*. Praha: Státní úřad statistický, 1932.
- *Statistická ročenka republiky Československé*. Praha: Státní úřad statistický, Orbis, 1934.
- *Statistická ročenka republiky Československé*. Praha: Státní úřad statistický, Orbis, 1935.
- *Statistická ročenka republiky Československé*. Praha: Státní úřad statistický, Orbis, 1936.
- *Statistická ročenka republiky Československé*. Praha: Státní úřad statistický, Orbis, 1937.
- *Statistická ročenka republiky Československé*. Praha: Státní úřad statistický, Orbis, 1938.

Odborná literatura

- BERANOVÁ, Magdalena a KUBAČÁK, Antonín. *Dějiny zemědělství v Čechách a na Moravě*. 1 vyd. Praha: Libri, 2010. 430 s. ISBN 978-80-7277-113-4.
- KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938). Díl první, Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929)*. 2. opr. vyd. Praha: Libri, 2003. 571 s. Dějiny českých zemí. ISBN 80-7277-195-7.
- KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938). Díl třetí, O přežití a o život (1936-1938)*. Praha: Libri, 2003. 803 s. Dějiny českých zemí. ISBN 80-7277-119-1.
- KLIMEK, Antonín. *Říjen 1918 : Vznik Československa*. Praha ; Litomyšl : Paseka, 1998, 279 s. ISBN 8071851752.
- KLONOV, Vladimír. *Vývoj výnosnosti československého zemědělství*. Praha: Zemědělský ústav účetnicko-správovědný Československé republiky, 1938, 4.
- LACINA, Vlastislav. *Krize československého zemědělství: 1928-1934*. Praha: Ústav československých a světových dějin ČSAV, 1974. 352 s. Práce oddělení novějších československých dějin. Řada 1; 1.
- LACINA, Vlastislav, PÁTEK, Jaroslav, ed. *Dějiny hospodářství českých zemí od počátku industrializace do současnosti. Sv. 3, Období první Československé republiky a německé okupace 1918-1945*. Praha: Karolinum, 1995. 219 s. ISBN 80-7184-051-3.

- OLŠOVSKÝ, Rudolf et al. *Přehled hospodářského vývoje Československa v letech 1918-1945*. 2. upr. vyd. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1963. 740 s.
- PÁTEK, Jaroslav, ed. a kol. *Mýtus a realita hospodářské vyspělosti Československa mezi světovými válkami*. Praha: Karolinum, 2000. 439 s. ISBN 80-7184-716-X.
- PRŮCHA, Václav et al. *Hospodářské dějiny Československa v 19. a 20. století*. Bratislava: Pravda, 1974. 609 s.

Internetové zdroje

- DĚJEPIS.COM. *Československo mezi světovými válkami* [online]. 2007, 2013 [cit. 2013-05-22]. Dostupné z:
<http://www.dejepis.com/index.php?page=000&kap=023&pod=3>
- Česko-Slovensko [online]. 2011, 2013 [cit. 2013-05-20]. Dostupné z:
<http://www.i15.cz/cesko-slovensko/>
- PSTRUŽINA, Karel. Atlas filosofie vědy: Analýza a syntéza. In: *Vse.cz: katedra filosofie* [online]. 1999 [cit. 2013-12-01]. Dostupné z:
<http://nb.vse.cz/kfil/win/atlas1/analyza.htm>
- Zasedání Národního shromáždění československého r. 1919: Zpráva výboru pro pozemkovou reformu o zákonu o pozemkovém úřadě. In: *Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky* [online]. 1919 [cit. 2013-12-01]. Dostupné z:
http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t1160_00.htm
- Poslanecká sněmovna N. S. R. Č. 1933. In: *Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky* [online]. 1933 [cit. 2013-12-07]. Dostupné z:
http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/tisky/t2377_00.htm
- Stejnopis sbírky zákonů a nařízení státu československého: Ročník 1922. In: *Ftp.aspi* [online]. 1922 [cit. 2013-12-08]. Dostupné z:
<http://ftp.aspi.cz/aspi/opispdf/1922.html>
- Poslanecká sněmovna N. S. R. Č. 1930. *Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky* [online]. 1920 [cit. 2013-12-18]. Dostupné z:
http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/tisky/t0835_00.htm.
- Zákon ze dne 8.4.1920 o převzetí a náhradě za zabraný majetek pozemkový (zákon náhradový). *Epravo.cz* [online]. 1920 [cit. 2013-12-18]. Dostupné z:
<http://www.epravo.cz/vyhledavani-aspi/?Id=1910&Section=1&IdPara=1&ParaC=2>

Přílohy

Tabulka 18: Plocha osevu v (ha) hlavních pěstovaných plodin v letech 1931 - 1937 v jednotlivých zemích.

Plocha osevu v (ha) hlavních druhů plodin v letech 1931 - 1937 v jednotlivých zemích						
Rok, země	Žito	Pšenice	Ječmen	Oves	Brambory	Cukrovka
Čechy						
1931	523,962	294,981	233,202	404,461	290,134	93,274
1932	512,198	305,361	222,214	402,970	291,088	75,567
1933	533,874	344,195	201,190	394,634	295,215	75,219
1934	507,421	351,520	209,216	393,496	302,775	79,211
1935	516,159	360,136	195,718	383,073	303,424	78,713
1936	519,921	340,083	193,709	377,449	306,430	79,352
1937	513,649	305,987	210,924	382,820	311,560	88,346
Morava a Slezsko						
1931	246,611	153,701	176,695	211,020	182,400	59,313
1932	256,586	158,475	168,318	206,225	185,742	50,790
1933	258,761	175,595	153,162	200,921	188,991	50,814
1934	246,308	180,512	153,565	201,672	189,765	53,200
1935	250,233	184,669	149,530	196,174	189,447	53,080
1936	248,585	177,470	148,182	194,153	191,763	51,567
1937	230,764	158,712	166,546	199,760	195,620	59,361
Slovensko						
1931	212,038	347,794	306,752	182,080	206,441	33,774
1932	221,585	347,507	318,335	179,304	213,340	19,470
1933	230,366	364,701	306,271	177,269	215,408	18,906
1934	222,103	377,063	298,376	171,140	214,331	26,413
1935	223,146	384,331	298,370	169,063	213,345	24,833
1936	218,680	374,353	290,732	167,120	215,733	23,292
1937	206,364	356,717	291,520	165,728	220,926	33,449
Podkarpatská Rus						
1931	25,051	36,989	4,060	28,886	40,622	0,144
1932	25,629	35,216	4,246	31,771	42,874	0,101
1933	27,181	35,452	3,766	29,633	41,326	0,095
1934	25,066	33,302	4,275	31,225	41,743	0,089
1935	27,828	36,693	3,867	29,268	42,823	0,108
1936	28,608	36,375	3,212	27,945	45,361	0,077
1937	25,679	31,476	3,331	30,527	46,253	0,096

Zdroj: *Statistická ročenka republiky Československé*. Praha: Státní úřad statistický, Orbis, 1934 - 1938.

Tabulka 19: Celkový výnos v (q) zboží tržního i netržního dohromady hlavních pěstovaných plodin v letech 1931 - 1937 v jednotlivých zemích.

Celkový výnos v (q) zboží tržního i netržního dohromady hlavních druhů plodin v letech 1931 - 1937 v jednotlivých zemích						
Rok, země	Žito	Pšenice	Ječmen	Oves	Brambory	Cukrovka
Čechy						
1931	8 452,997	5 728,955	4 623,228	7 257,862	45 417,582	29 255,396
1932	12 132,784	6 747,746	5 192,825	9 334,474	44 176,706	23 285,552
1933	11 021,066	8 278,373	4 429,231	8 530,827	36 547,617	17 826,903
1934	8 043,774	4 861,155	3 045,881	6 083,273	39 450,487	19 166,686
1935	8 481,029	6 417,927	3 189,744	4 977,532	22 041,619	16 332,947
1936	7 844,328	6 374,499	3 665,939	6 795,490	42 040,349	22 091,597
1937	9 178,958	6 434,179	4 326,381	7 536,551	50 127,618	24 772,218
Morava a Slezsko						
1931	3 445,632	2 478,412	3 191,485	3 305,793	29 111,463	17 796,373
1932	5 503,770	2 791,353	3 612,989	4 427,491	27 940,335	11 767,674
1933	5 521,834	4 075,366	3 484,174	4 398,369	21 828,460	10 945,336
1934	4 029,451	2 755,700	2 852,225	3 594,083	24 000,802	12 780,008
1935	4 572,478	3 886,270	3 054,575	3 216,039	20 702,803	13 116,068
1936	3 804,592	3 403,351	2 953,945	3 344,492	26 560,008	13 747,762
1937	3 607,885	3 038,097	3 396,899	4 182,496	30 390,333	15 427,924
Slovensko						
1931	1 778,667	2 708,273	2 895,537	1 439,133	19 546,056	5 327,735
1932	3 740,656	4 744,575	6 183,270	2 451,928	17 708,399	4 547,522
1933	3 936,690	7 007,718	5 551,079	2 534,862	18 309,680	3 577,015
1934	2 938,917	5 672,341	4 410,201	1 805,545	20 705,441	6 637,323
1935	2 977,189	6 094,665	4 333,100	1 812,255	16 645,905	5 388,761
1936	2 343,486	4 789,090	3 534,671	1 747,978	19 453,562	6 086,200
1937	1 921,489	4 271,462	3 412,990	1 873,291	23 672,650	7 980,931
Podkarpatská Rus						
1931	199,564	305,934	35,827	243,291	3 187,982	28,862
1932	381,669	341,191	59,920	424,390	2 937,782	13,479
1933	375,782	477,654	40,918	307,243	3 202,765	17,885
1934	220,607	319,449	35,512	306,814	3 128,274	16,216
1935	353,371	500,712	36,790	265,374	2 497,878	113,906
1936	371,658	560,362	34,142	295,711	4 909,765	9,910
1937	137,725	207,956	13,957	131,240	3 973,471	22,906

Zdroj: *Statistická ročenka republiky Československé*. Praha: Státní úřad statistický, Orbis, 1934 - 1938.

Tabulka 20: Podíl orné půdy na celkové plošné výměře v ČSR v letech 1933 - 1937

	Celková plošná výměra 1933-1937	Orná půda						Podíl orné půdy na celkové plošné výměře v %
		1933	1934	1935	1936	1937	Průměr	
Čechy	5 206,216	2 462,567	2 461,598	2 461,480	2 461,620	2 461,603	2 461,774	47,29
Morava a Slezsko	2 680,454	1 383,916	1 384,691	1 385,750	1 385,882	1 385,156	1 385,079	51,67
Slovensko	4 894,585	1 759,467	1 762,414	1 765,163	1 768,830	1 768,403	1 764,855	36,06
Podkarpatská Rus	1 268,692	233,599	235,213	236,421	238,676	238,984	236,579	18,65
Celková výměra	14 049,947	5 839,549	5 843,916	5 848,814	5 855,008	5 854,146	5 848,287	41,62

Zdroj: *Statistická ročenka republiky Československé*. Praha: Státní úřad statistický, Orbis, 1934 - 1938.